

ZORAKİ DİPLOMAT

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

Özet

Yakup Kadri, çıkardığı *Kadro* dergisinde yayımlanan yazıların siyasi çevrelerde aldığı eleştiriler üzerine Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1934 yılında elçi olarak Tiran'a gönderilir. Ancak Kral Zog'un, kız kardeşlerinden birini Abdülhamid'in oğullarından biriyle nişanlaması üzerine Osmanlı Hanedanı'nın Arnavutluk'ta tekrar güçlenmesi ihtimalinden çekinen dışişleri bakanı Yakup Kadri'ye Arnavutluk'tan ayrılmasını emreder. Yakup Kadri'nin sonraki durağı Prag olur. Burada, 1935 ile 1939 yılları arasında Nazi rejiminin İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Çekoslovakya'yı nasıl biçimlendirdiğine şahitlik eder. 1939'da Lahey'e atanır. Ancak Nazi rejiminin Hollanda'yı işgal etmesiyle 1940'da önce Berlin'e oradan da İstanbul'a geçmek zorunda kalır. 1942 ile 1949 yılları arasında görevine tarafsızlık politikası takip eden İsviçre'de devam eder. Yıl 1949 olduğunda Tahran'da büyükelçi olarak görevlendirilir. Tahran'da sağlığının kötüye gitmesi nedeniyle Bern'e orta elçi olarak atanır. Burası onun elçilik görevindeki son durağı olur.

İnsanlar

Şükrü Kaya	Devlet adamı
Vasıf Çınar	Gazeteci, siyasetçi, diplomat
Falih Rıfki Atay	Gazeteci, yazar, milletvekili
İsmet İnönü	Asker ve devlet adamı
Celal Üner	Başyaver
Ruşen Eşref Ünaydın	Gazeteci, yazar, diplomat
Tevfik Rüştü Aras	Hekim, gazeteci, siyasetçi
Refik Saydam	Hekim ve siyasetçi
Klemens von Metternich	Avusturyalı devlet adamı, diplomat
Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord	Fransız devlet adamı, diplomat
Édouard Daladier	Fransız devlet adamı
Kamil Krofta	Çek tarihçi ve devlet adamı
Karel Chapek	Çek yazar
Kral Zog	Arnavutluk devlet başkanı
Tomas Garrigue Masaryk	Çekoslovakya'nın ilk cumhurbaşkanı
Edvard Benesh	Çekoslovakya'nın ikinci cumhurbaşkanı
Milan Hodza	Slovak gazeteci ve siyasetçi
Yakov Surits	Sovyetler Birliği elçisi
Milan Stojadinovic	Yugoslavya Krallığı başbakanı
Arthur Neville Chamberlain	Büyük Britanya Başbakanı
Dino Grandi	İtalyan devlet adamı
Franklin D. Roosevelt	Amerikalı devlet adamı
Arthur Seyss-Inquart	Avusturyalı Nazi lider
Winston Churchill	Birleşik Krallık Başbakanı
Ernst Eisenlohr	Alman diplomat
Franz von Papen	Alman diplomat
Eduard von Steiger	İsviçreli devlet adamı
John Carter Vincent	Amerikalı diplomat
Rıza Pehlevi	İran şahı
Muhammed Rıza Pehlevi	İran şahı, Rıza Pehlevi'nin oğlu
Muhammed Musaddık	İran başbakanı
Haj Ali Razmara	İran başbakanı
Hüseyin Âlâ	İran başbakanı

Olaylar

Kadro

Yakup Kadri uluslararası bir kongreden döndüğünde İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı ziyaret eder. Ziyaretinin sebebi birkaç gün önce karşılaştığı Vasıf Çınar'ın anlattıklarıdır. Vasıf Çınar bir önceki gece Mustafa Kemal'in sofrasında *Kadro* dergisinin tartışıldığını ve ekonomi yazılarının yeni rejimi hedef aldığı düşünülüğünü anlatmıştır. O gece Mustafa Kemal, içişleri bakanını duruma müdahale etmesi için sert bir şekilde uyarınca İçişleri Bakanı Şükrü Kaya asıl sorumlunun Başbakan İsmet İnönü olduğunu ima etmiş, Mustafa Kemal de bu sefer İsmet İnönü'yü uyarıp *Kadro*'ya makale yazdığı için onun da *Kadro* yazarları gibi düşündüğünü sitemkâr bir şekilde mırıldanmıştır.

Yakup Kadri bu anlatılanları gülümseyerek dinler. Zira aklında iki yıl önce olan bir olay vardır. Bir sabah Falih Rıfkı Atay akşam yapılan bir toplantıda *Kadro* dergisinde çıkan bir yazının şiddetle eleştirildiğini ve mutlaka disiplin cezasının istendiğini haber vererek gün içinde Mustafa Kemal'i ziyaret etmesini tavsiye etmiş, Yakup Kadri de onun tavsiyesine uyarak saat üçe doğru Başyaver Celal Bey'in yanına gitmiştir. Celal Bey, Mustafa Kemal'in çok geç yattığını, o yüzden hâlâ uyduğunu söyleyince o da eşini kendisini beklemesi için bıraktığı arkadaşı Ruşen Eşref'in evine geri dönmüştür. Onun erkenden döndüğünü görünce herkes Mustafa Kemal'in onu görmek istemediğini düşünmüş ancak durumu anlayınca rahatlamıştır. Biraz sonra aniden otomobil ve motosiklet sesleri duyulmuş ve Mustafa Kemal neşeli bir ifadeyle karşılarına dikilivermiştir. Yakup Kadri bu kadar tartışmaya yol açan *Kadro* dergisini kapatmayı planladığını söyleyince Mustafa Kemal buna karşı çıkarak sadece şüpheli bulunan bir yazı olursa o yazıda ne demek istediğini kendisine açıklamasını talep etmiştir.

Yakup Kadri iki yıl önce bunları yaşadığı için Vasıf Çınar'ın anlattıklarını yüzünde bir gülümsemeyle dinler fakat Şükrü Kaya'yı içinde bir endişeyle ziyaret eder.

Beklenmedik Bir Görev

Şükrü Kaya onu telaşlı bir ruh hâliyle karşılar ve bira içip sohbet etmek için çiftliğe gitmeyi teklif eder. Yakup Kadri sahra kesesinden geçirdiği bir ameliyat yüzünden Vichy'de girdiği kürden yeni döndüğü için bira içecek durumda değildir ancak Şükrü Kaya ona kulak asmaz. Yol boyunca durmadan konuşur. Nihayet çiftlikteki birahâneye vardıklarında onunla bir konu hakkında konuşmak istediğini söyler ama önce sağlığının nasıl olduğunu öğrenmek istediğini belirtir. Yakup Kadri sağlığının son durumu hakkında ona bilgi verir ancak tam o anda dışarıdan otomobil ve motosiklet sesleri gelir.

Az sonra Mustafa Kemal onu görünce orada ne yaptığını sorar. Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in onun Avrupa seyahatine henüz çıkmadığını zannettiğini düşünerek yeni döndüğünü söyler. Fakat Mustafa Kemal kastettiğinin o olmadığını, Tiran elçiliğine atandığını duyduğunu söyleyince Yakup Kadri işi şakaya vurarak geçiştirmek ister ancak Mustafa Kemal, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı bu haberi Yakup Kadri'ye zamanında vermediği için üstü kapalı kınar. Az sonra İsmet İnönü gelince ona da Yakup Kadri'nin yeni görevinden hâlâ haberi olmadığını söyler. Yakup Kadri, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Başbakan İsmet İnönü ve Başyaver Celal Bey'in sıkıntılı olduğunu görünce sinirlenir ve onu elçi olarak gönderme kararını bildirmek için neden bunca zahmete girildiğini anlamlandıramaz. Mustafa Kemal'in aslında sıkılgan biri olduğunu bildiği için dergisi yüzünden aldığı şikayetlerden artık bunaldığını ve ona başka bir yere gitmesi gerektiğini açık açık söylemeye çekindiğini düşünür ama bu sefer de bu kararını bir aracılıyla kendisine neden bildirmediğini sorgular. Dergisini kendi iradesiyle kapatıp başka bir yere gönderilerek cezalandırılma fikrinden çok rahatsız olur. Durumu anlayan Mustafa Kemal ortamı yumuşatmak için manevi kızı Ülkü'yi getirir ancak Ülkü'nün bütün sevimliliğine rağmen herkes dalgın ve üzüntülüdür.

Biraz sonra hep birlikte Çankaya'ya giderler. Başbakanın köşkünün önüne geldiklerinde İsmet İnönü bahçe kapısının önünde arabasından iner, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yla Yakup Kadri yanına gidince Yakup Kadri'ye onu üzgün gördüğünü ama ne olursa olsun Mustafa Kemal'in emrine karşı gelmemesini tavsiye eder. O arada İçişleri Bakanı Şükrü Kaya bu atamadan daha önce haberi olmadığını söyler. Yakup Kadri buna inanmaz ve içeri girdiklerinde Mustafa Kemal'i yalnız yakaladığı bir an bu meseleyi çözmeyi planlar. Ancak köşke girdiklerinde herkesin geldiğini ve içeriğin çok kalabalık olduğunu görür. Yemek masasının ucunda bir yere oturmaya hazırlanırken Mustafa Kemal ona Trabzon milletvekiliyle Kırşehir milletvekilinin arasındaki sandalyeye oturmasını söyler.

Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in dediği yere oturunca karşısında Falih Rıfkı'yı görür, ona canının sıkın olduğunu göstermek ister ancak Falih Rıfkı hiçbir şey anlamayarak ona gülümsemeye devam eder.

Yakup Kadri onun atama mevzusundan haberi olmadığını anlayınca bu kararın bu denli gizli oluşuyla hem endişelenir hem de resmi olarak kesinleşmediği kanısına varır. Fakat biraz sonra Mustafa Kemal, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın kulağına bir şeyler fısıldadıktan sonra Tevfik Rüştü Bey onu dışarıya çağırıp Tiran'a elçi olarak atandığını resmi olarak bildirir.

Masaya geri döndüklerinde Mustafa Kemal Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'e Yakup Kadri'yle anlaşp anlaşmadıklarını sorar, Tevfik Rüştü Bey de anlaştıklarını söyler. Ancak Yakup Kadri dayanamayarak araya girer ve henüz anlaşamadıklarını belirtir. Mustafa Kemal'in parti ve devlet meselelerinde hiçbir eleştiriye açık olmadığını bildiği için konunun orada kapandığını düşünür ama Mustafa Kemal munis bir yüzle onda bir tereddüt gördüğünü söyleyince sağlığının yeni yeni düzelmeye başladığını, Tiran'da gerekli sağlık hizmetini bulamayacağından endişe ettiğini ifade eder. Bunun üzerine Mustafa Kemal sağlıkla ilgili her durumda İtalya'ya gidebileceği karşılığını verir. Yakup Kadri ikinci bir sebep olarak meslekten yetişme bir diplomat olmadığı için bu işi beceremeyeceğine inandığını belirtir. Bu sefer Mustafa Kemal aralarındaki kimsenin meslekten yetişmediğini, savaştan sonra birçok kişinin kendisine artık işinin bittiğini, bir kenara çekilmesi gerektiğini söylediğini anlatıp gülererek Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın da aslında bir kadın doğum doktoru olduğunu söyler.

Bu konuşma gülüşmelere sebep olur ama Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in Tiran'ın hayat ve iklim şartlarıyla onun hassas bünyesini düşünerek pişmanlık hissettiğini sezer. Nitekim, ertesi akşam Mustafa Kemal aynı sofrada Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a Yakup Kadri'nin Viyana'ya atanıp atanamayacağını sorar ama dışişleri bakanı Viyana'yı bir yakını için ayırmıştır. Böylece Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in onu cezalandırmak için değil, *Kadro* dergisinin yol açtığı tartışmaları onun gururunu incitmeden sonlandırmak için böyle bir karar aldığını düşünmeye başlar. Zira küçük bir dergi olsa da *Kadro* Halk Partisi'nin iktisadi kararlarının tartışıldığı bir dergidir ve partililer Yakup Kadri'yi her fırsatta parti adına yayıncılık yapma hakkı olmadığı gerekçesiyle sıkıştırmaktadır. Hatta bu nedenle *Ülkü* adlı, pek rağbet görmeyen bir dergi bile çıkarırlar.

Atatürk'e Dair

Yakup Kadri, Mustafa Kemal Atatürk'ün öfkesine kapılarak kararlar alan biri olmadığını, her zaman soğukkanlı, sabırlı ve temkinli olduğunu, Milli Mücadele günlerinde eşkıyaların ve hainlerin Ankara'yı sardığında bile etrafındaki insanları rahatlattığını, cumhuriyet ilan edildikten sonra da kendisine kişisel olarak saldırıldığında da bu soğukkanlılığını yitmediğini anlatır. Hatta birinci mecliste bazı milletvekillerinin onu siyaset dışı bırakmak için seçimde sadece Türkiye sınırları içinde doğan veya en az beş yıl Türkiye'nin bir bölgesinde yaşamış bulunan kimselerin aday olabilmelerini talep etmeleri üzerine Selanik'te doğan ve yıllarca askerlik yaptığı için hiçbir bölgede beş yıldan fazla kalamayan Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisini mecliste nasıl nazik bir şekilde savunduğunu aktarır.

İkinci mecliste reformlara muhalif olanların sesi diğerlerini bastırmaya başlayınca bir akşam Çankaya Köşkü'nde toplantı yapılır ve muhalif isimler partiden tasfiye edilmek üzere Atatürk'e bildirilir. Atatürk bu isimleri not ettikten sonra teker teker okur ve gülererek nerdeyse kendilerinin azınlıkta kaldıklarını söyler. Sonra yaverini çağırır ve onun kulağına bir şeyler fısıldar. Bir saat sonra muhaliflerden iki kişi içeri girer. Mustafa Kemal Atatürk meclisteki huzursuzluğa dair onlarla konuşmak istediğini belirtir ancak onlar mecliste herhangi bir huzursuzluk olmadığını iddia ederler. Bu konuşmanın üstüne gece yarısına doğru birçok mektup gelir ve Mustafa Kemal Atatürk toplantıda bulunanlara muhaliflerin başka bir parti kurmaya karar verdikleri için meselenin kendiliğinden hâlloldüğünü bildirir.

Diplomatlığa Dair

Yakup Kadri, birkaç yıl lise öğretmenliği yapmak dışında hiç devlet hizmetinde bulunmadığı için emir almaya da emir vermeye de alışkın değildir. Muhasebeci ayın otuzunda görevine başlamazsa aylığının kesileceğini söyleyince artık kendini kendi geleceği üzerinde söz hakkı olmayan biri gibi hisseder. Bundan sonra aklına yatmayan bir uygulamayı bir kanunun bir maddesi yüzünden eleştiremeyecek, yetmiş beş kuruş olarak kaydettiği bir taksit ücreti on kuruş fazla bulunduğu için altmış beş kuruş olarak geri ödenecek, sürekli hesap vermek zorunda kalmaktan yüksünmeyecektir.

Devlet memurları işleri bitince evlerine geri dönerken o bir diplomat olduğu için devletin malı olan resmi bir binada yaşamak, kendine ait olmayan eşyaları kullanmak, tamire ihtiyaç duyan şeylerin ödeneği için aylarca belki yıllarca beklemek zorunda kalacaktır. Elçilikte işleri bittikten sonra bir koltuğa gömülüp biraz uyumak istese de uyuyamayacaktır zira mutlaka ya bir ziyaretçisi bulunacak ya da bir davete katılmak zorunda kalacaktır ki yemekli davetler diplomatların asıl hünelerini gösterdikleri

yerlerdir. Damak tadlarına uymasa bile her tadı övmek zorundadırlar. Yakup Kadri buna bir örnek olarak Çin Elçiliğindeki bir yemekten bahseder. Önüne siyah bir çorba konur, kaşığı tam ağızına götürürken çorbanın neden yapıldığını sorar, elçinin eşi böcek kurularından yapıldığını söyleyince nerdeyse kaşığı düşürecek gibi olur ama yine de yemeye devam eder.

Yıllar sonra Vichy, Karlsbad, Evian gibi dünyanın en iyi kaplıcalarının bulunduğu kaplıçalarda birçok emekli diplomatla karşılaşmasını da bu hayat biçimine bağlar. Ancak tek sorumlunun yiyip içtikleri değil, daima insanları memnun eden bir tavır takınarak yaşamak zorunda kalışları olduğunu da belirtir. Bir diplomat bu davetlerde hem yemek yemek hem yemeklerin lezzetine övgüler sıralamak hem de masadaki herkesle sohbet etmek zorundadır. Üstelik, kendisine sorulan sorulara yuvarlak cevaplar vermeyi de bilmesi gerekir. Zira herhangi bir konuda kesin yargısı olan biri gibi davranmak kabalık addedilir. Hem diplomatların kendi fikirlerinin olması temsil ettikleri devletler tarafından da hoş karşılanmaz. Böyle durumlarda ya merkeze alınır ya çok uzak yerlerde görevlendirilir ya da azledilirler.

Yakup Kadri diplomatların kişisel inançlarına ve prensiplerine göre yaşamanın ne anlama geldiğini bilmeyen, acıkmadan yiyen, düşünmeden konuşan insanlar olduklarını o nedenle de bir olayın ne anlama geldiğini illa resmi bir ağızdan duyduklarında anladıklarını söyler. Meslekten yetişen diplomatların da tüm siyasi olayları kendilerinden önceki diplomatların klişe analizlerine başvurarak yorumladıklarını, o yüzden bir siyasi olayın bu yüzyılda da bir önceki yüzyılda ilerlediği gibi ilerlemesini beklediklerini belirtir.

Kendi gibi meslekten yetişmemiş diplomat bir arkadaşı ona adının ukalaya çıkmaması için uzun uzun raporlar tutmamasını tavsiye etse de klişe sözlerden hiç hoşlanmadığı için uzun uzun raporlar yazmaktan kendini alamaz. O nedenle de meslekten yetişmemiş diplomatların daima üvey kardeş muamelesi gördüğünü, raporlarının da şüpheyle karşılandığını ekler. Yıllar içinde kendine has üslubunu silikleştirmek, düşünme tarzını değiştirmek ve hatta iki kere ikinin dört ettiğini bile iki kere ikinin dört etmesi mümkündür şeklinde ifade etmeyi öğrenmek zorunda kaldığını aktarır. Fakat yine de meslekten yetişme bir diplomat olmadığı için söylediklerinin bir hayal ve his olarak yorumlanır. Örneğin, Nazi saldırısı sonucu Hollanda'dan geri döndüğünde savaşı İngiltere'nin kazanacağı yorumunu yapar ama onu sadece Başbakan İsmet İnönü'yle Sağlık Bakanı Refik Saydam ciddiye alır. Diğerleri gibi düşünen bir diplomat ise bunun aldıkları istihbarata uymadığını söyleyerek ona karşı çıkar.

Diplomatların Dünyası

Yakup Kadri diplomatlık mesleğini icra etmeye başlayana dek diplomatların sıradışı bir ileri görüşlülüğe sahip olduğuna inanır. Önüne geçilmeyecek gibi duran devrimleri durduran Metternich ve siyasi hayatta kalmayı başaran Talleyrand onda böyle bir izlenim yaratmıştır. Elçilik binasından içeri girdiği ilk andan itibaren bunları düşünerek kendini küçümser ancak diplomatik dünya onun için büyük bir hayal kırıklığına dönüşür. İnsanlar siyasi olayların kaynağının diplomatik çevreler olduğunu düşünse de diplomatlar her şeyi gazetelerden, radyolardan arada da resmi kaynaklardan öğrenirler.

Benzer şekilde, Yakup Kadri, İkinci Dünya Savaşı sırasında bir gün özel bir şifreli telgraf alır. Heyecanla odasına girer ve kapıyı kilitletler. Büyük bir merakla gelen haberin ne olduğunu anlamaya çalışırken radyoyu kapatmak için parmağını uzatır. Ancak BBC sunucusunun önündeki telgrafta yazan haberi daha detaylı biçimde verdiğini görünce diplomatik sır diye bir şeyin olmadığını idrak edip gülmeye başlar.

Ancak tüm gazeteler bir olaydan bahsetse bile bir diplomatın bu bilgiyi resmi kaynaklardan edinmediği sürece hiçbir şey olmamış gibi davranmaya devam ettiğini belirtir. Bu nedenle Yakup Kadri diplomasinin bir önceki yüzyılın alışkanlıklarına saplanıp kalmış anakronik bir kurum olduğunu düşünür. Ona göre diplomat halk yığınlarının gücünden bihaberdir, kamuoyunu önemsemez, yalnızca resmi istihbaratı takip eder.

Fransız Büyükelçisi kendisi için verilen bir davetten ayrılırken diplomatların görevinin propaganda ve polemik ajanlığı yapmak değil, devletler arası anlaşmazlıkları pazarlık ve uzlaşma yoluyla kaldırmak olarak tanımlar. Yakup Kadri orada bulunan kimsenin sadece polemik ve propagandayla hareket eden Rusya'nın kendilerini diplomaside nasıl alt ettiğini sormadığını ifade ederek eski devirlerde çeşitli ailevi sebeplerle anlaşamayan hükümdarların saraydan birini bir mektupla karşı tarafa elçi olarak gönderdiğini, bugünkü diplomatın da o saraylının bir devamı olduğunu ve anlaşmazlıkların çözümünde hiçbir gerçek rolü bulunmadığını aktarır. Bir başka örnek olarak İkinci Dünya Savaşı başında Fransa

başbakanı olan Daladier'e işaret eder. Daladier savaşı önlemek için Hitler'in diktasına boyun eğer, bu yüzden de herkesin kendisine saldıracağını düşünerek büyük korkuya kapılır ancak savaş istemeyen halk onu sevinçle karşılar. Yakup Kadri, Daladier'in halkın ruh hâlinde bu kadar habersiz oluşunu olan biteni takip etmek için resmi dosyalar dışında başka hiçbir kaynağa başvurmayışına yorar.

Diplomatlık hayatı boyunca bundan çok farklı bir manzarayla karşılaşmaz. Prag'da geçirdiği yıllarda Çekoslovakya'nın en büyük tarihçilerinden Dr. Krofta'nın herhangi bir çalışmasını okumuş veya edebiyatçı Karel Chapek'in önemine dair bir fikir sahibi tek bir diplomatla tanışmaz.

Yakup Kadri bu sebeplerden dolayı diplomatlık mesleğinin kendisi için büyük bir hayal kırıklığına dönüştüğünü ve hayatının yirmi yılını anakronik insanlar arasında geçirdiğini ifade eder. Üstelik, Ankara'yı "çöl ortasında bir parlamento" olarak niteleyen Batılıların bu tavrı onun için mesleki bir gönülsüzlük sebebi daha yaratır. Başta her şeyi Avrupalıların Türk düşmanlığına bağlasa da zamanla diplomatların babadan kalma his ve kanaatlerle hareket ettiklerini idrak ettiğini söyler. Buna göre, Türkiye ne yaparsa yapsın batmaya mahkûmdur ama herhangi bir Hıristiyan Avrupa medeniyeti asla dünya haritasından silinemez. Yakup Kadri işte bu yüzden Almanya'nın Çekoslovakya'ya saldıracağını Çekoslovakya'nın da çarpışmadan teslim olacağını hiçbir diplomatın tahmin edemediğini, ancak tüm bunlar olduktan sonra "Nasıl olur?" demekle yetindiklerini söyler.

Tiran'da İlk Günler

Doğal şartları ve çıkan isyanlar yüzünden Arnavutluk birçok kişi için yaşanılmayacak bir yerdir. Üstelik, Yakup Kadri için yaptığı çağrışım arkadan bir hançer veya enseden bir kurşun saplanmasıdır. Nitekim Balkan Savaşı'nda Kumandan Ali Rıza Paşa davetli olduğu bir Arnavut beyinin konağında geceleyin hiç beklemediği bir anda öldürülmüştür. Yakup Kadri Kral Zog'la ilk görüşmesini saraya dönüştürülen bu konakta gerçekleştirecektir çünkü Kral Zog, bu cinayeti işleyen adamı öldürtüp onun yerine geçen kişidir.

Yakup Kadri Tiran'a vardığında onu karşılayanların sadece ikisini bir yerlerden çıkaramaz; protokol şefiyle bir Türk tüccar. Elçilik binasına geldiklerinde bir önceki elçi Ruşen Eşref'in zevkle döşettiği kocaman ev ona bir şatodan farksız gelir. Herkesin ilgisi ve dikkati onunla eşi üzerinde olduğu için yeni evli gibi hissederler.

Ancak Kral Zog'un annesi vefat ettiği için yas süresince kimseyi kabul etmediğinden Yakup Kadri göreve başlayamaz. Kırk gün olan yas süreci onun hatırı için yirmi güne düşürülür. O da bu yirmi gün boyunca eşiyle birlikte gezintilere çıkmaktan başka yapacak bir şey bulamaz. Gittikleri köylerde tek Türkçe bilenlerle sohbet ederler. Bir gün Elbasan civarında gezinirken arabanın kenarında sallanan küçük Türk bayrağını gören bir köylü "Osmanlı" diye haykırarak yanlarına gelir, bayrağı öper ve şoföre onun Tiran'a gelen yeni paşa olup olmadığını sorar.

Yakup Kadri göreve başlamadan önce halkı böyle tanıma fırsatı bulduğu için çok mutlu olduğunu zira resmi ziyaretler başlayınca zamanında Abdülhamid'in zorba hükümetini savunan kimselerin aynı hükümet sistemini buraya taşıdığını ve artık resmi Arnavutluk'u temsil ettiğini gördüğünü ifade eder. Ancak bu insanların kendisine her zaman nazik bir şekilde davrandığını da ekler.

Kral Zog

Kral Zog Yakup Kadri'yi sade bir törenle kabul eder. Yakup Kadri bu törende takındığı sahte ağırbaşlılıkla kendini bir operetteki oyuncu gibi hisseder. Kral Zog onu temiz bir Türkçeyle selamlar. Yakup Kadri daha sonra kralın kendisinin bir okuyucusu olduğunu hatta Nur Baba kitabını çok sevdiğini öğrenir. Ancak onu diğer tüm Doğulu hükümdarlar gibi çok kusurlu bulur. Zira iktidara kanlı bir yoldan gelmiş, iktidarda kalabilmek için de Abdülhamid'inkine benzer bir sisteme yaslanmıştır.

İtalyan Etkisi

Yakup Kadri ve eşi bir gün bahçelerindeki portakallıkta bulunan portakalların azaldığını düşünüp çalınması ihtimalinden konuşurken onları duyan uşakları Süleyman kendinden bahsedildiğini zannederek olumsuzluk ekini kullanmayı unutup "Vallahi ben çaldım" diye kendini savunur. Yakup Kadri, bu ahlâki anlayışın üst kademelere çıktıkça değişikliğe uğradığını belirtir. Bir gün Abdülhamid'in eski savunucularından bir milletvekili onu ziyarete geldiğinde ona aralarında satılık olmayan kimsenin bulunmadığını, artık İtalyanlara hizmet ettiklerini açıkça söyler. Hatta Tiran'da Mussolini Caddesi

açılırken konuşma yapan İtalyan bir gencin oradaki faşistlerin başı olduğunu, etrafındaki insanlara hediyeler ve nişanlar dağıttığını, yeni ticaret kaynakları yarattığını anlatır.

Yakup Kadri, Osmanlı okullarında yetişmiş ve memurluk yapmış birçok ismin Arnavutluk'ta İtalyan soyadları aldıklarını, hatta bunlardan Alijoti soyadını alan birinin böbürlenerek kendisinin İtalyan Aliotolarla akraba olduğunu iddia ettiğini aktarır ve aslında bu kişinin Ali Feyzi Bey adlı eski bir mutasarrıf olduğunu belirtir.

Arnavut Devlet Adamları

Bu kişilerin çoğu, Osmanlı'daki tüm önemli devlet adamlarının aslen Arnavut olduğunu iddia eder. Yakup Kadri ve eşinin şerefine verilen bir yemekte bir bakan Yakup Kadri'nin eşine Arnavutluk'u muhtemelen çok geri bulduklarını ama bunun asıl sebebinin Osmanlı'nın zamanında yeterince yatırım yapmaması olduğunu söyleyince Yakup Kadri'nin eşi Osmanlı'nın en önemli devlet adamları eğer iddia ettikleri gibi Arnavutlarsa kabahatin kendi memleketlerine yatırım yapmayan bu devlet adamlarında olduğu cevabını verir.

Ziyaretler ve Ziyafetler

Yakup Kadri, protokol gereği diğer ülkelerin elçilerini eşiyile birlikte ziyarete gider. Ancak bu ziyaretler Tiran'da uzun ceket, çizgili pantolon ve silindir şapkayla yapıldığı için ne zaman elçiliklerden birinin önüne gelse kendinden utanmaya başlar ama ev sahipleri onları resmi bir havada karşılayınca bu duygusu hemen kaybolur. Bu kıyafet zorunluluğunu küçük bir ülke olan Arnavutluk'un diğer büyük ülkelerin elçilerine medenilik gösterisinde bulunma arzusu olarak yorumlar.

Ziyaretlerden sonra iş ziyafetlere gelir. Zaman içinde hangi elçiyi öğle hangi elçiyi akşam yemeğine davet etmesi gerektiğini öğrenir zira bazısı öğle yemeğinde ağırlandı hafif bulurken bazısı da erken yatmak istediği için akşam yemeklerinden hoşlanmaz. Protokole göre kimin nereye oturacağı bellidir ancak yine de yerinden memnun olmayanlar çıkar. Yakup Kadri, mesleki yolculuğunun ilk durağı olduğu için bu tür sıkıntılara en çok Tiran'da rastlar.

Mussolini

Mussolini'nin Etiyopya "fethi" Arnavutluk'taki son İtalyan düşmanlığı kırıntılarını da yok eder ve Yakup Kadri'ye göre Batı diplomasisinin acziyetini de gözler önüne serer. Ülkelerin İtalya'ya karşı aldığı yaptırımlar işlevsiz hâle gelir. Bu yaptırımların alınmasına öncülük eden Büyük Britanya, Mussolini ile *Gentlemen's Agreement*'i imzalar. Yakup Kadri, Büyük Britanya'nın bu anlaşmayla bütün dünyadaki prestijini yitirdiğini, Arnavutların da kendilerini İtalyan uşaklığıyla suçlayan İngilizlerle içten içe alay eder hâle geldiklerini söyler.

Elçi Mi Vali Mi?

Batılı devletler Mussolini'nin Etiyopya'da yarattığı karışıklıkla meşgulken Kral Zog kendisine düşman olduğunu düşündüğü kimselere karşı içerde bir "temizliğe" girişir. Kimilerini öldürtür kimilerini de cezaevine kapatır. Tutuklananlar arasında Yakup Kadri'nin İstanbul'dan tanıdığı Beratlı Kemal Bey ile eski sadrazamlardan Avlonyalı Ferit Paşa'nın oğlu Nurettin Vlora da vardır.

Nurettin Vlora tutuklanırken kardeşi Riyaz itiraz ettiği için iki kardeş yan yana hücrelere kapatılır. Gece yarısı Nurettin başucundaki sürahiyi kırıp cam parçalarıyla iki bileğini kesince duyduğu seslerden abisinin öldürüldüğünü zanneden Riyaz bağırıp çağırarak gardiyanları oraya getirtir. Nurettin'in intihar girişiminde bulunduğu anlaşılınca hemen müdahale edilir. Bu dramatik olay herkesin diline düşünce Kral Zog idam cezalarını 101 yıl hapis cezasına çevirmek zorunda kalır.

Elçilik binası, çoğu Türkiye'yle bağlantılı olan bu mahkûmların yakınları tarafından dolup dolup boşalmaya başlar. Yakup Kadri, göreve başladığı ilk günden itibaren haksız yere el konan tarlalarla veya resmi dairelerden birine temizlikçi tayin ettirilmesiyle ilgili dilekçeler aldığı için kendini elçiden ziyade vali gibi hisseder. Bu hissin verdiği cesaretle zamanında Kral Zog'a lalalık etmiş olan Abdurrahman Krosi'yi elçiliğe davet eder. Okur-yazar olmayan bu adam Kral Zog'un öğrencilik yıllarında İstanbul'da zaman geçirdiği için birazcık da olsa Türkçe biliyordur. Yakup Kadri onun Kral Zog üstündeki etkisini bildiği için cezaevinde tutulan insanların ilerde Batılı ülkeler tarafından kralın aleyhine kullanılabileceğini söyleyerek hepsinin geri dönmek üzere sınır dışı edilmelerinin daha uygun olduğunu belirtir. Bu görüşmenin üstünden yirmi gün geçtikten sonra genel af ilan edilir.

Tiran'dan Ayrılış

Kral Zog, kız kardeşlerinden birini Abdülhamid'in oğullarından biriyle evlendirmek isteyince Dışişleri Bakanı Rüşti Aras Osmanlı Hanedanı'nın Balkanlarda tekrar güçlenmesi ihtimalinin Balkan Anlaşması'na zarar verebileceğini düşünerek Balkan ülkelerinin Ankara'daki elçiliklerine tebligatta bulunur. Bunun üzerine, Tiran'daki Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan elçileri diplomatik bir sebeple düğünde bulunmama emri alır. Yakup Kadri, eşleriyle birlikte kendilerini gösterebilecekleri böyle bir etkinlikte bulunmak isteyen elçilerin büyük bir hayal kırıklığına uğradığını söyler. Zira aldıkları emre karşı gelip düğüne gitmeleri de kralın davetine icabet etmemeleri de diplomatik bir kriz yaratacaktır. Yakup Kadri ise zaten kral tarafından düğüne davet edilmeyeceği kendisine nazikçe önceden bildirildiği için hiçbir tedirginlik yaşamadan Tiran'dan ayrılır. Kral Zog daha sonra düğüne katılmayan tüm elçilerin geri çekilmesini ister.

Prag'daki Atmosfer

Yakup Kadri 1935 yılında Prag'a geldiğinde Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya'nın ortak savunma paktı Küçük Antant'ın çatırdamaya başladığını hisseder. Prag'daki Yugoslav elçi, Yakup Kadri'ye müttefikleri Çekoslovakya'nın onların ekonomik sıkıntılarıyla hiçbir zaman ilgilenmediğini ama Hitler sayesinde ihracat oranlarının arttığını, insanların Hitler'den boşuna tedirgin olduğunu söyler.

Yeni devlet başkanı olan Benesh de her fırsatta müttefiklerle aralarındaki bağı her geçen gün daha da güçlendiğini anlatan nutuklar atar. Yakup Kadri, dışişleri bakanının Benesh'ten aldığı bir hediyeyle ilgili teşekkür mektubunu teslim etmek için onu ziyarete gittiğinde Benesh, herhangi bir saldırı olduğunda Fransa'yla Rusya'nın onları koruyacağını, ayrıca Yugoslavya'yla Romanya'nın Küçük Antant ile kendilerine, Balkan Pakti'yle da Türkiye'ye bağlı olduklarını yineler.

Yakup Kadri Benesh'in bir cumartesi ziyaretinde bunları neden kendisine söylediğini anlayamaz ve onu dinlerken, göreve başladığı sırada zihninde canlandırdığı ağırbaşlı ve temkinli hukuk bilgisiyle karşısındaki adamın pek ilgisi olmadığına kanaat getirir. Ancak bir süre sonra Hitler Çekoslovakya'ya karşı psikolojik savaş başlatınca gelecek bir savaşla ilgili kuşkular herkesin zihnini kurcalamaya başlar. Hitler'in Avusturya'ya sonra da Südet Almanlarının yaşadığı bölgeye saldırabileceği halk arasında konuşulur.

Fakat diplomatlar böyle bir saldırının olacağına ihtimal vermemeyi tercih eder. Nitekim Südet Almanları birçok imtiyaza sahiptir. Örneğin, Prag'da bir Çek bir de Alman operası, bir Çek bir de Alman hastanesi, bir Çek bir de Alman üniversitesi vardır ve birindeki çalışanları Çek hükümeti seçerken öbüründekileri Berlin hükümeti belirler. Almanlar ülkenin neresine giderse gitsin Çekçe öğrenmeden hayatını sürdürebilmekte, Südet bölgesindeki Almanlar kendi aralarında özgürce Nazi propagandası yapmaktadır. O nedenle, Südet Almanlarının artık isteyebileceği tek şey polisin de kendilerinden olması yani idari bağımsızlıktır.

Benesh

Benesh daha dışişleri bakanıyken hemen her sokağa fotoğrafları asılır ve sokak ve cadde adlarına Benesh ismi bir ek olarak getirilir. Devlet görevlileri o olmadan hareket etmez, sosyal ve entelektüel yaşam onun fikirlerine başvurur. O nedenle diplomatlara göre Südet Almanlarıyla ilgili krizin daha da alevlenmesine yol açan şey devletin başında Masaryk'in olmamasıdır. Zira o, Benesh'in aksine, her şeye yukarıdan bakan ve dar görüşlü bir milliyetçiliği takip etmeyen bir adamdır.

Yakup Kadri'nin konuştuğu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan kalan aristokratlardan biri ona imtiyazları kaldırıldığı için çok üzgün olduğunu ama Masaryk'i ziyaret ettiğinde ona Çekçe öğrenmenin zoruna gittiğini söylediğini, onun da bu ülkede herkesin Almancayı anladığını, o yüzden Çekçe öğrenmesine gerek olmadığı cevabını verdiğini anlatır.

Masaryk partiler üstü kalmayı başarırken Benesh'in sesinde dostane şeylerden bahsederken bile bir tartışma tonu vardır. Bir parti adamı olarak yaşar ve hareket eder. Dolayısıyla kendi çevresindeki insanları hayatın her alanında kayırır, kayırılanlar arasında Yahudilerin de bulunması bazı koyu Hıristiyanları gücendirir. Slovakya'da yaşlı bir papaz Benesh'e karşı bir hareket örgütlemeye başlayınca Benesh de hükümetin başına Slovak asıllı Milan Hodza'yı getirir. Zaten kendisi de Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yeni Avrupa'nın kurucularından biri olarak ülkenin dış siyasetiyle daha çok ilgilidir.

Yakup Kadri'ye göre Benesh on dokuzuncu yüzyılın insanıdır. Dinamik kişiliğine rağmen her şeyin müzakere yoluyla halledilebileceğine, altına imza atılan anlaşmaların sonsuza kadar geçerli olup her şeyi yoluna sokabileceğine inanır. O nedenle de kendisine anlaşma delisi anlamına gelen "pactoman" derler.

Benesh ve Hitlerciler

Hitler her ne kadar çılgın bir adamsa da Çekoslovakya'nın durumunu Beşinci Kol faaliyetleri sayesinde birçok kişiden daha iyi görür. Prag'da bulunan Hitler destekçileri Çeklerin Slav olmaları nedeniyle Panславizm akımına kapılıp Rus komünizmini Avrupa'ya yayma tehlikesi taşıdıklarını dolayısıyla da Çekoslovakya'nın bölünmesinin Batı Avrupa'nın lehine olacağını savunur. Nitekim Çek ordusunun kumandanı Birinci Dünya Savaşı'nda kendi rızasıyla Ruslara teslim olan yüzlerce askerden biridir. Ayrıca, Çeklerin düşüncelerine en çok önem verdikleri elçilerin de Rus elçiler olduklarına emindirler. Onlara göre Çekoslovakya, Orta Avrupa'nın bağrına saplanmış, sapı Moskova'nın elinde duran bir hançerden farksızdır.

Benesh tüm bunlara karşı sık sık müttefiklerini ziyarete gider veya onları ülkesinde ağırılarak gövde gösterisinde bulunur. Ancak bu sefer Hitler onu diline dolar ve her fırsatta ona saldırır. Benesh bu durumdan sıyrılmak için yabancı bir hükümetin temsilcileri gibi davranmaya başlayan Alman azınlıkla müzakerelere girer. Ancak Almanlar Prag'ın onlara ait olduğunu savunacak kadar ileri gider.

Masaryk'in Cenazesinde

Çekoslovakya'nın kurucusu Masaryk 1937 yılında öldüğünde Prag'ı baştan aşağı kasvet kaplar. Tören esnasında halk yığınları cadde kenarlarında ağlarken cenaze alayında bulunanlar başka bir ruh hâlinindedir. Yakup Kadri Sovyetler Birliği'nin Paris Büyükelçisi Surits ile Yugoslavya Başbakanı Stojadinovic arasında yürürken Surits onu sürekli dürterek kendisini Stojadinovic'e tanıttığını ister. Yakup Kadri sonunda dayanamayıp Stojadinovic'in kulağına fısıldayıp Surits'i ona tanıtmak istediğini söyler. Surits istediğine kavuşunca teşekkür için Yakup Kadri'yi Fransa Başbakanı Léon Blum'la tanıştırır. Kendisi Paris'te bir partinin kuruluşunda önemli rol oynadığı ve birçok başarı elde ettiği hâlde daha sonra cenaze alayının üç saatlik yürüyüşü boyunca Yakup Kadri'yle Türkiye'ye dair sohbet eder.

Benesh'in Daveti

1938 yılında Avusturya'nın Almanya tarafından ilhak edilmesinin ardından Benesh bir davet verir. Burada Yakup Kadri, Polonya ve Macaristan elçilerinin yüzlerinde Avusturya'nın başına gelenlerin Çeklerin de başına gelmesini bekleyen bir ifade görür. Zira biri Polonya'nın zengin kömür madenlerinin, biri de bereketli topraklarının Çekler tarafından çalındığını düşünmektedir.

Yahudiler

Yakup Kadri, Çekoslovakya'ya yaklaşan felâketin boyutunu anlamak için Hitler'in neler yapabileceğini herkesten iyi bilen "J" ile damgalanmış Yahudilere bakmanın yeterli olduğunu söyler. Hepsinin söylediği tek şey vardır: "Hitler buraya da gelecek." Çek hükümeti bu korkunun başkalarına yayılmasını engellemek için Yahudileri başka ülkelere göndermeye çalışır. Ancak birçok ülke Hitler'den korktuğu için Yahudilere kapılarını kapatır, kapıları açık olan ülkelere gitmek ise son derece zordur.

İngiliz Lordunun Ziyareti

Bir ara Birleşik Krallık Başbakanı Chamberlain'in kendi arkadaşlarından bir lordu Almanlarla Çekler arasında arabuluculuk yapması için Çekoslovakya'ya gönderdiği haberi yayılınca Prag'da bir umut ışığı yanar. Ancak bahsi geçen lord bir türlü ortaya çıkmaz. İnsanlar onun bu gizemli duruşu hakkında çeşitli sebepler ortaya atarken en sonunda lordun Südet Almanlarıyla ilgili konuyu yakından takip etmek için geldiği anlaşılır.

Yakup Kadri İngiliz istihbaratının bu konuda yeterince bilgiye sahip olduğunu belirterek bu amaçla yapılan bir ziyaretin saçmalığına vurgu yapar. Nitekim lord da üç haftasını bir Alman'ın şatosunda konaklayıp şatonun önünden geçen nehirden balık avlayarak geçirir ve sessizce ülkesine geri döner. Geri döndüğünde İngiliz gazeteciler neden Çekoslovakya'ya gittiğini sorduğunda da yapılacak bir şeyin kalmadığı cevabını verir.

Seferberlik İlânı ve Chamberlain

Yakup Kadri 1938 yılının eylül ayında bir akşam Ambassadeur Otelinin taraçasında otururken aniden hoparlörden iki dille seferberlik ilân edildiği duyurulur. Yakup Kadri ve yanında oturan Brezilya elçisi göz göze gelir sonra da haberin etkisini anlamak için insanların yüzlerine bakarlar. Ortalığı kaplayan sessizliği biraz sonra bir kadın hıçkırığı bozar. Yarım saat sonra Yakup Kadri ile Brezilya elçisi karanlıkta otomobillerini ararken Polonya Elçiliğinin başkâtibini görürler. Başkâtip gülerken sinik bir tavırla olan bitenin bir komedyaya olduğunu, savaş oyunu oynamak isteyenleri kendi hâllerine bırakmak gerektiğini söyler.

Gece Prag'daki İngiliz ve Fransız elçileri Benesh'e Südet bölgesini Almanya'ya bırakmasını ve ülkeden gitmesini tavsiye edince ertesi gün Chamberlain'in Südet bölgesi dışındaki Çekoslovakya'nın güvenliği için Hitler'den güvence aldığı haberi yayılır. Chamberlain'in üstlendiği bu misyonu *Times* dışında hiçbir gazete benimsemez. Yakup Kadri, *Times*'in yüksek iş çevrelerinin sözcüsü olduğunu belirterek Chamberlain'in böyle bir misyonu yüklenme yetkisini, kendi çıkarlarını her şeyden üstün tutan bir grup insandan aldığını ifade eder ve anılarını kaleme aldığı 1954 yılında okuduğu, eski İngiliz Bakan Duff Cooper'in *Old Men Forget* adlı otobiyografisinden Chamberlain'in bu görüşmeye kabine arkadaşlarından habersiz gittiğini öğrendiğini ekler.

Bu anılarda Chamberlain'in Mussolini'ye karşı İngiltere'nin de desteklediği yaptırımları hiçe sayarak İtalya'yla *Gentlemen's Agreement* imzalamak için kendi dışişleri bakanına karşı hareket ettiği de yazar. Buna göre, İtalyan Büyükelçisi Grandi'nin ajanlarından biriyle Chamberlain'in kâtibi her gece bir taksi içinde buluşarak bilgi alışverişinde bulunurlar. Ayrıca, yine bu anılara göre, Roosevelt Etiyopya'daki barbarlığın önüne geçmek için Chamberlain'e Washington'da bir konferans düzenlemeyi teklif eden bir mektup gönderir. Ancak Chamberlain bu sırada İngiliz-İtalyan dostluk anlaşması imzalamak üzere olduğu için ona Avrupa'daki diktatörlerle ilgili meseleyi kendisinin hâledeceğini o nedenle de bu işe bulaşmasına gerek olmadığını söyler.

Benesh'in Ardından

Benesh ülkeyi terk ettikten sonra halk fırsat buldukça protesto gösterileri yapar. Fransa'nın onları yalnız bıraktığını düşündükleri için Fransız Elçiliği de bu protestolardan payına düşeni alır. Elçilik binasından çıkan bir araba birkaç dakika içinde hurdaya dönüştürülür. Bir akşam Yakup Kadri'nin içinde bulunduğu arabanın başına da böyle bir şey gelmek üzereyken insanlara Türkiye'den olduğunu söyler ve saldırganlar aniden sakinleşir.

Ancak genel olarak Hitler'in Südet bölgesini elde ettiği için tatmin olduğuna inanılır ve milli bir halk kahramanı sayılan General Syrový başbakan olur. O sırada Milletler Cemiyeti'nde bulunan Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras, Yakup Kadri'yi arayarak bu durumun barışa zarar verip vermeyeceğini sorar. Bu görüşmeden sonra Yakup Kadri Milletler Cemiyeti'nin olayları öngörüp ona göre bir strateji belirlemekten aciz, bürokrasiyle hantallaşmış, işlevsiz bir örgüt olduğuna kanaat getirir.

Üçüncü cumhurbaşkanı Hacha, Benesh'in boş bıraktığı saraya yerleşerek tarihi eşyalar gibi sessiz bir hayat sürerken diplomatlar devletin temsilcileriyle çok daha az bir araya gelmeye başlar. İmkânı olanların en büyük derdi çocuklarını Fransa'ya, İngiltere'ye, İsviçre'ye göndermek, birikimlerini Londra ve New York bankalarına transfer etmektir. Yakup Kadri, geleceğinden umut kesen bir toplumun ahlâki değerlerinin nasıl iflas ettiğini o günlerde Prag'da gördüğünü ifade eder.

Opera ve Ertesi

Hitler'in artık Südet Almanları gibi "ezilen" tüm halkların temsilciliğini üstlendiği günlerde bir akşam diplomatlar devlet tarafından bir operaya davet edilir. Fakat Skoda fabrikalarının genel müdürünün dul eşi dışında kimse onları karşılamaz. Operada yırtıcı hayvan kılığındaki aktörlerin hepsi ihtiyar bir adamın etrafını çevirir. Pars, ihtiyar adama onu neresinden yemesini istediğini sorunca adam bayılır. O zaman sırtlan bir şırınga batırarak adamı uyandırır zira hepsi avlarını diri diri yemeye karardır.

Yakup Kadri bu oyundaki ihtiyar adamın Cumhurbaşkanı Hacha, diğer yırtıcı hayvanların da Hitler ve onun beraberindekiler olduğunu belirterek bu operanın ertesi günü Çeklerin ülkelerini savaşmadan Hitler'e teslim ettiğini söyler. İnsanların yeni düzene ne kadar çabuk alıştığını görünce de inanamaz. Avusturya İmparatorluğu zamanından beri soldan akan trafik iki üç saat içinde sorunsuzca sağdan akmaya başlar. Sabah saatlerinde arabayla gezintiye çıkan eşine çarşının ne durumda olduğunu

sorunca ondan sadece meydana çoğu kadın olan bir topluluğun milli marşlarını hiçkırıklar arasında son defa okuduklarını öğrenir.

Birkaç gün sonra elçiliğin tercümanı bir sır veriyormuş gibi iyice sokularak o kadar övülen Alman ordusunun Çeklerin ordusundan hiç de güçlü olmadığını, her şeylerinin kırık dökük olduğunu, Çek askerlerinin ülkeyi savaştan teslim ettikleri için çok pişman olduklarını söyler.

Lahey

Yakup Kadri İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Lahey'e elçi olarak atandıktan sonra eşiyile birlikte trenle yola çıkar. Bulgaristan ve Yugoslavya'dan geçerken savaşa dair bir iz görmezler. Ancak Paris sokakları sessizdir. Parislilerin Hitler'i destekleyen Polonya'yı korumak adına savaşa girdikleri için öfkeli olduklarını düşünür. Birkaç gün Paris'te kaldıktan sonra Lahey'e geçerler.

Yakup Kadri, sömürgeciliğin buradaki geçim kaygısını kökünden çözdüğünü belirterek Lahey'de ne telaş ne de aceleden bir eser gördüğünü söyler ve krallığın basit, demokratik bir ülke kisvesine bürünmeyi başardığını, halkının da yaşayışını buna göre düzenlediğini ekler. Ancak Nazilik gibi bir ideolojinin demokrat ve liberal olan bu insanların kalbinde herhangi bir tepkiye yol açmadığını ifade eder. Hatta bir gün dışişleri bakanına tarafsızlığın onlar için bir politika değil, bir ruh hâli olduğunu söyleyerek bakanı kızdırır.

Fakat aristokrat çevrelerde bazı gençler Hitler'in Yahudilere ve komünistlere karşı açtığı savaşa Avrupa'yı iki büyük tehlikeye karşı koruduğunu savunurken bazıları da Yakup Kadri'ye göre tamamen kıskançlıktan ötürü herkesin gözünün korktuğu İngiliz donanmasını küçümser ve İngiltere aleyhine konuşur. Yakup Kadri bunu Hollanda'nın Avrupa'nın ilk endüstri merkezi olması, denizlerde ticaret yollarını Hollanda gemilerinin açması, sömürgeciliğe öncülük etmesi ve başka ülkelere bankacılığı öğreten millet olmaları nedeniyle kibirli Büyük Britanya'yı küçümsemesine bağlar. Ve bir eklemede bulunur, tarafsızlık politikası güden Hollanda, ancak kendi ticaret gemileri İngiliz torpidoları tarafından kontrole tabi tutulduğunda Londra'ya defalarca ultimatom gönderir. Yakup Kadri bundan yola çıkarak Avrupalı ahlâkının çekirdeğinde menfaatçilik yattığını, bunun en doruk noktasını da Hollandalı kimliğinde gözlemlediğini ifade eder.

Hollanda'ya Dair

Yakup Kadri'nin Hollanda'ya dair çocukluğundan beri aklında kalan üç imge vardır; Kraliçe Wilhelmina'nın gençlik fotoğrafları, annesinin Felemenk taşı dediği pırlanta yüzüğü ve kırmızı boyalı topu andıran Felemenk peyniri. Hollanda'ya geldiğinde kraliçenin artık yaşlandığını, peynirin de aslında sarı olduğunu ama yurt dışına gönderilirken top şekline sokulup balmumundan bir kılıfa sarıldığını görür. Yalnızca pırlantalar aynıdır, yıldızlar gibi parlaktır.

Ancak Hollanda'yla ilgili aklında kalanlar bundan ibaret değildir. Okuduğu Alman ve Fransız filozofların kitaplarının çoğunun Amsterdam'da, Haarlem'de ve Leiden'de basıldığını, Spinoza'nın Lahey'de, Erasmus'un Amsterdam'da yaşadığını, Descartes ve Voltaire gibi isimlerin kilise baskısından kaçıp buraya sığındığını bildiği için Hollanda'nın vicdan ve fikir özgürlüğünün merkezi olduğunu düşünür. Fakat geldiğinde, Katoliklerin, Protestanların, Lutheryenlerin ve Anglikanların parlamentoda didiştiklerini görünce hayal kırıklığına uğrar.

Onu şaşırtan bir diğer şey de herkesin bisiklet kullanmasıdır. Redingotlu birinin ve bir papazın kitap okuyarak bisiklet kullandığını gördüğünde inanamaz. Hatta iki kişilik, üç kişilik ve beş kişilik bisikletlerle ilk defa Hollanda'da karşılaşır.

Hollandalı Aristokratlar

Yakup Kadri, birkaç yüzyıllık köklü ve asalet unvanı bulunan ailelerin dışa kapalı evlerini merak uyandırıcı bulur. Bu ailelerin çoğu akşam yemeklerini en geç altı buçukta yedikleri ve saat dokuzda uydukları için diplomatlarla herhangi bir davete katılmazlar. O nedenle protokol müdürlüğü bu ailelerden akşam saatlerinde davetlere açık olanların isminin yer aldığı bir kitabı diplomatlara teslim eder. Yakup Kadri bu kişilerin ya kozmopolitleşmiş ya da sonradan görmüş kimseler olduğunu ifade eder.

Ancak, karantina kuralları içinde yaşayan aristokratlar bu kuralları kendileri gibi asalet unvanı taşıyan kimseler için delerler. Kırk yıl önce Lahey'de görev yapmış olan bir Osmanlı elçisi, babası paşa, eşi de

sultan olduğu için ve elçilikte çalışan bir başkâtip köklü bir aileden geldiği için Hollandalı aristokratlar arasına hemen kabul edilmiştir. Yakup Kadri, Lahey'de köklü ailelerin zaman geçirdiği bir kulübe üye olmayı başarınca orada ne zaman Türklerle ilgili konuşulsa konunun hemen bu iki isme getirildiğini görür.

Savaş Günlerinde Hollanda

Hollandalılar savaşın kendilerine sıçramayacağını düşünerek çay ve yemek davetlerine devam ederken Yakup Kadri ve eşi de buna ayak uydurarak resmi davetler verir. Ancak bu davetlerde Yakup Kadri'nin aklında çatısı su damlatan ve duvar kağıtları dökülen evinin üst katı vardır. Misafirlerin evin bu kısmını görmesinden korkar. Zira devletten tamir ödeneği isteyemez. Ayrıca Almanların tıpkı Prag'da olduğu gibi burada da beklenmedik şekilde saldırı düzenleyebileceğini düşünerek tedirginlik duyar.

Yumuşak başlı olduğu düşünölen Alman Elçisi Julius von Zech-Burkersroda'nın yanına Gottfried Aschmann de elçi olarak gönderilir. Aschmann Çek Elçiliği binasına yerleşir. Yakup Kadri onu Alman İmparatorluğu'nun Ankara'daki elçiliğinde müsteşarlık yaptığı günlerden tanır. Ziyaretine gittiğinde ikinci elçiliğın asıl Alman Elçiliğinden daha kalabalık olduğunu görür. Ancak daha önemlisi, Aschmann'ı eskisinden daha ketum bulur. Onunla eskisi gibi sohbet etmek artık imkânsızdır.

Bugünlerde Hitler normalde yaptığının aksine suskundur. Fakat radyolarda daima İngilizce ve Fransızca olarak teslim olunması çağırısı yapılırken Hollandalılara da aslında Almanlarla aynı ırktan oldukları telkin edilir. Hollanda ile Kuzey Avrupa ölkelerinin tamamının bir Almanya vilayeti olarak temsil edildiği bir harita elden ele dolaşır ama Hollandalılar bunları ciddiye almadan gülüp geçer.

Çocuklar sığınaklarda saklambaç oynadıkça, köprülerin üstündeki toplara martılar kondukça ve plajlardaki korunakların arasında gençler güneşlendikçe Hollanda devletinin aldığı korunma tedbirleri de günden güne gereksizmiş görünmeye başlar. Yakup Kadri de yavaş yavaş endişelerinden sıyrılır ve Norveç elçisiyle birlikte Almanya sınırına doğru gezintilere çıkar. Bir gün eskiden Ankara'da görev yapmış olan, o günlerde Brüksel'de elçi olarak bulunan Baron Harrinxmann'ın eşini malikânesinde ziyaret ederler. Bu malikâne ona on altıncı yüzyılın tablolarında gördüğü Hollanda'sını anımsatır. Bir başka köyde üç katlı evi tarihi eşyalarla dolu olan Yahudi bir antikacıyla tanıştığında onun hâlâ orada yaşıyor olmasından etkilenerek Hollanda'nın güvende olduğuna kanaat getirir. Bu güven hissini tazeleyen son şey elçiliğın karşısındaki büyük hayvanat bahçesinin lunaparka dönüştürölmesi olur.

Türkiye'den Gelen Heyet

Hollanda ile bir ticaret anlaşması yapmak için Türkiye'den iki kişilik bir heyet gelir. Biri Yakup Kadri'nin eski arkadaşı İsmet Akkoyunlu diğeri de Ticaret Bakanlığından Cemil Conk'tur. Ticaret Ataşesi Melih Günel de onlara katılınca elçilik çevresinde neşeli bir ortam oluşur. Yakup Kadri'nin geleceğe dair savaşla ilgili endişeleri yavaş yavaş yok olur.

Saldırı Başlar

Bir gece Yakup Kadri'nin eşi sabaha karşı Alman saldırılarının başladığını söyleyerek onu uyandırır. Yakup Kadri, yedi sekiz saat önce Yunan ve İtalyan elçilerinin eşleriyle kendi eşinin kraliçenin nedimesi Madame van Teuyl ile briç oynadığını düşünerek buna inanamaz. Eve döndükten yirmi dakika sonra nedimenin gönderdiği çiçek hâlâ karşısındaki vazoda durmaktadır. Nedimenin böyle bir saldırı olacağını bildiği hâlde sakladığına inanmak istemez. Eşi ona seslenince hemen bir pencere kenarına dikilir. Gökyüzünde uçakların biraz alçalıp birtakım kağıtlar attıktan sonra tekrar yükseldiğini görür. Gözlerini aşağı çevirdiğinde de insanların gecelikleri içinde sakin bir şekilde uçakları seyrettiğini. Bu sakinlikten yola çıkarak bunun bir saldırı olamayacağını düşündüğü sırada uçaklardan biri yanarak aşağı düşer. Tekrar sokağa baktığında artık dışarıda kimseyi göremez. Fakat saat yedi buçuk olduğunda herkes hiçbir şey olmamış gibi hayatına devam eder. Yakup Kadri ve eşi bu soğukkanlılığa inanamaz.

Tedbir amacıyla kapılarına bir Türk bayrağı asıp arabalarının üstünü Türk bayrağıyla örterler. Elçilikte sığınak olmadığı için arada bir mutfağa ve ofise inen merdivenlerin bitimindeki taşlıkta dikilirler. Otel ve pansiyonlarda kalan Türk heyetini elçiliğe aldırırlar. Bir süre sonra Yakup Kadri'nin eşi Yunanistan elçisiyle eşini de oraya çağırır. Yunan elçinin eşi elçiliğın yakınına bomba düştüğü için çok korkmuş olduğundan buna çok sevinir.

Yunanistan Elçisiyle

Yakup Kadri ile Yunanistan elçisi olan biteni öğrenmek için birlikte Dışişleri Bakanlığına giderler. Orada, Almanya'nın sabah altıda Hollanda'yla acil bir görüşme talep ederek hava sahalarını işgal etmek istediklerini ama devletin hükümlerine dokunma niyetinde olmadıklarını bildirdiklerini öğrenirler. Oradan ayrılırken Yunan elçi Yunanistan ve Türkiye elçilerinin Alman bombalarına karşı birlikte göğüs verdiklerini anlatan bir fotoğraf çektirmedikleri için şakayla karışık Yakup Kadri'ye takılır.

Kalanlar ve Gidenler

Yakup Kadri istese de hükümetten habersiz bir yere gidebilecek durumda olmadığından ticaret anlaşması için Türkiye'den gelen Cemil Conk ile İsmet Akkoyunlu için bir araba ayarlar. Ancak araba Belçika'ya kadar gittikten sonra geri dönmek zorunda kalır.

Hava saldırısının ikinci günü İsviçre Elçiliğinde yapılan toplantıda Fransız, Belçika ve İngiltere elçilerinin olmadığını görünce morali bozulur. Romanya elçisi onların kaçtığını söyleyerek "Biz ne yapacağız?" diye sorar. Zira diğer elçilerin tamamı tarafsız devletlerin elçileridir ve ikisi Bükreş ve Ankara'dan herhang bir bilgi alamamaktadır.

Yakup Kadri eve döndüğünde Londra Büyükelçisi Tevfik Rüştü aracılığıyla Ankara'ya ulaşmayı akıl eder. Tevfik Rüştü'yü arayıp kraliçenin ülkeyi terk etmesi durumunda kendisinin de Hollanda'dan ayrılıp ayrılamayacağını kendisine bildirilmesini istediğini söyler. Ertesi gün, Kraliçe Wilhelmina'nın gece yarısı Londra'ya kaçırıldığını öğrenir. Sonrasında Hollanda'nın önemli devlet temsilcilerinin çoğu aynı şekilde İngiltere'ye gider.

Tehlikeli İki Olay

Elçilikte Yakup Kadri'yle birlikte kalan ticaret heyetinden Cemil Conk gündüzleri canı sıkıldığı için gezintiye çıkar. Bir gün girdiği bir mağazada Almanca konuşunca mağaza sahibi onun Alman olduğunu düşünerek insanlara Alman ajanı yakaladığını haykırıp onu linç ettirmeye çalışır. Cemil Conk cebindeki pasaportu çıkarıp Türk olduğunu söyleyerek kurtulur.

Yakup Kadri Londra'dan bir haber alamayınca onların aracılığıyla tekrar Tevfik Rüştü'ye ulaşmak için İngiliz Elçiliğine gitmeye karar verir. Cemil Conk onu yalnız bırakmak istemediği için birlikte giderler. Elçiliğin önüne gelince Cemil Conk onu arabada bekleyeceğini söyler. Yakup Kadri elçiliğe girer. Elçiye Türkiye'nin İngiltere'nin müttefiki olduğunu hatırlatıp Lahey'i terk etmek zorunda kalırsa gideceği tek yerin Londra olduğunu söyleyerek eğer İngiltere'ye dönecek olursa yanında dört kişilik yer olup olmadığını ve kendisinin o an Londra ile irtibata geçmesini sağlayıp sağlayamayacağını sorar. Savaşın son durumuyla ilgili de bilgi talep eder.

İngiliz elçi her şeyin askerin elinde olduğunu söyleyip onu askeri ataşenin odasına götürür. Askeri ataşe telefonda hararetle biriyle konuşurken eliyle onlardan beklemelerini ister. Telefon konuşması bitince elçi durumu ona açıklar. O da Yakup Kadri'yi alıp boş bir odaya götürür ve duvarda asılı duran Avrupa haritası üzerinde ona savaşın son durumunu açıklar. Az sonra telefon sesi duyulunca tekrar telefonun başına döner. Yakup Kadri odada tek başına kalakalır. Yarım saate yakın bir süre geçtikten sonra içeri elinde viski şişesi ve iki bardakla bir deniz subayı girer. Bardakları doldurup İstanbul'u ve Boğaziçi'ni ne kadar sevdiğini anlattıktan sonra kendinden emin bir şekilde Almanların karada kazancıklarını ama denizde kaybedeceklerini söyler.

Yakup Kadri bir ara saatine bakınca Cemil Conk'u arabada bıraktığını hatırlar ve hemen dışarı fırlar. Fakat ne arabayı ne de Cemil Conk'u yerinde bulur. Deniz subayı araştırıp sorduğuktan sonra arabanın içinde Cemil Conk'la beraber elçiliğin yerin altındaki garajında olduğunu öğrenir. Yakup Kadri Cemil Conk'a neler olduğunu sorduğunda o elçiliğe girdikten birkaç dakika sonra dışarda bir çatışma çıktığını ve arabanın elçiliğin kapıcısı tarafından garaja alındığını öğrenir.

Luftwaffe

Yakup Kadri, Almanya'nın hava kuvvetlerindeki gençlerin Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Hollandalıların desteğiyle hayatta kalabilmiş, Felemenkçeyi anadilleri gibi konuşan, Hollanda'nın her yerini çok iyi bilen Alman yetimleri olduğunu ama Hitler'in tüm bu iyiliklerin izlerini sildiğini, onların benliklerine el koyduğunu ve onları kasten Hollanda'ya gönderdiğini belirtir. Zira içlerinden biri nöbet

değişimi saatinde Hollanda subayı kıyafetleriyle hiçbir savunmayla karşılaşmadan hileli bir şekilde Rotterdam civarındaki bir hava karargâhının ele geçirilmesini sağlar.

Bu olaydan sonra Lahey'e atılan bir bomba Türkiye Elçiliğinin biraz ilerisindeki doğumevine isabet ederek kadınlarla bebekleri paramparça eder. Tam bombanın patladığı sırada Yakup Kadri, ticaret müşaviri Melih Günel'in eşiyle birlikte elçilik kapısının önündedir fakat yayılan sıcak hava dalgası nedeniyle hemen içeri girerler. Biraz sonra elçilik binasını sarsan daha güçlü bir patlama sesi daha duyulur. Bu sesle Arjantin ve Brezilya elçilik binalarının pencereleri patladığı için elçiler aileleriyle birlikte Papalık Elçiliğine sığınır.

Hemen bunun ardından İngiltere Elçisi, Yakup Kadri'yi arayarak on beş dakika sonra Londra'ya hareket edeceğini, isterse ona katılabileceğini haber verir. Yakup Kadri on beş dakikada hazırlanamayacağını söyleyerek onunla telefonda vedalaşır.

Madam Polihroniadis

Yunanistan elçisi Spiridon Polihroniadis ve eşi ara sıra kendi evlerine gittiklerinde Madam Polihroniadis Yakup Kadri'nin eşiyle telefonlaşarak olup bitenleri onunla paylaşır. Paylaştığı olaylardan birini Yakup Kadri hiç unutmaz. Evlerine gittikleri bir gün Madam Polihroniadis banyo yapmak için küveti doldurur, tam küvetin içine girmek üzereyken bomba patlayınca korkudan çırılçıplak bir hâlde aşağı iner. O sırada Rotterdam saldırısında yaralanan Yunan gemicileri elçiliğin girişinde beklemektedir ve Madam Polihroniadis'i görünce şok olurlar. Aşağıda bunlar olurken yukarıda Elçi Polihroniadis eşinin bıraktığı küvette kendisi yıkanmaktadır.

Amerikan Elçiliği

Amerikan Elçiliği sadece Amerikalıları değil, savaşa giren beş ülkenin vatandaşlarını da koruma görevi üstlendiği için yüzlerce Fransa, İngiltere, Belçika, Norveç ve Kanada vatandaşı Amerikan Elçiliğinden yardım ister. Elçi Gordon vize isteyenlere vize verse de bir yere gidemeyeceklerini, mallarını güvence altına alsa canlarını kurtaramayacaklarını bir türlü kimseye anlatamaz. Kimseye haber vermeden kaçıp giden Hollanda hükümetinin yaptığını da şiddetle eleştirir.

Teslimiyet Haberi

Alman saldırısının altıncı gününde Hollanda, Kraliçe Wilhelmina'nın isteğiyle teslim olur. Bu haber gelir gelmez hiçbir kural tanımayan Nazilerin ne yapacağından emin olamadıkları için Türk elçiliğindeki tüm önemli belgeleri şömineye atıp yakmaya başlarlar. Ancak önceki elçilerden biri bacayı kapattığı için yangın çıkar. Yangını zar zor söndürdükten sonra kağıtların hepsini kalorifer kazanında yakarlar.

Wehrmacht

Kara kuvvetleri, Hollanda'yı S.S. idaresine bırakana dek halka karşı kötü bir davranışta bulunmaz. İnsanlar onlara ıslık çaldığında veya Alman işgali altındaki kurumların önünden geçerken milli marşlarını söylediklerinde sadece görmezden gelirler.

Almanya Elçiliğinin çalışanlarının tutuklu bulunduğu Hotel des Indes teslimden sonra bir karargâha dönüştürülür. Yakup Kadri bir gün genç bir Hollandalının otelin kapısında dikilen Alman askerlerine Felemenkçe küfürler savurduğuna ama askerlerin hiç aldırış etmediğine şahit olur.

Fakat kara kuvvetlerinin ardından gelen S.S. bambaşkadır. Arthur Seyss-Inquart Hollanda'ya tüm devlet işleriyle ilgilenecek bir kadroyla gelir ve diplomatların da davet edildiği bir toplantıda uzunca bir nutuk atar. Dinleyenler rahatsızlıklarını öksürüklerle aktarmaya çalışsa da aldırış etmez.

Diplomatların Yolu

Diplomatlar Almanlara başvurmadan ve diplomatik şereflerini zedelemeyen neler yapabileceklerine karar vermek için Romanya elçiliğinde toplanırlar. Güney Amerikalı bir elçi kolektif bir memorandum vermeyi önerince toplantı hararetlenir. İki gün sonra başka bir elçilikte yine toplantı yapılır ve bu toplantı diğerinden daha kavgalı geçer. Nihayet üçüncü toplantıda her diplomatın Berlin'deki elçiliklerine bir mektup yazmasına karar verilir. Mektupları Alman postasıyla gönderecekleri için teslim edilip edilmeyeceğinden emin olamazlar. Nitekim, Yakup Kadri Berlin Elçiliğine gönderdiği mektuba bir cevap alamaz.

Aschmann

Bir gün Aschmann Yakup Kadri'yi ziyarete gelince Yakup Kadri onun Berlin'den bir haber getirdiğini zanneder. Ancak Aschmann vedalaşmak için gelmiştir. Berlin'de onun için yapabileceği bir şey olup olmadığını sorar ancak Yakup Kadri Nazilere olan öfkesinden dolayı hiçbir yardım talep etmez.

Teslimden Sonra

Hollanda'nın teslimi ülkeye huzur getirmez. Bu sefer gökyüzünde İngiliz uçakları dolanmaya ve stratejik noktaları vurmaya başlar. Chamberlain'in yerine Churchill geldikten sonra İngilizlerin askeri gücü daha da artar. Yakup Kadri olan biten her şeyi bir futbol maçını canlı olarak aktaran spor muhabirlerine benzettiği BBC spikerlerinden öğrenir.

Berlin

Yakup Kadri ve eşi Hollanda'dan Berlin'e hizmetlileriyle birlikte gitmelerine rağmen bir mülteci tedirginliğiyle ülkeye giriş yaparlar. Berlin Büyükelçisi Hüsrev Gerede onları bu ruh hâlinde sıyırmak için şık bir otel ayarlar ve akşam da bir eğlence mekânına götürür. Fakat ne Yakup Kadri ne de eşi neşelenebilir. Geceyi bir iç sıkıntısıyla geçirirler. Hatta Yakup Kadri'ye göre herkes tıpkı onlar gibi hiçbir şeyden zevk almaz.

Berlin'de kaldığı on gün boyunca cephede elde edilen zaferleri kutlamak için gerçekleştirilen hiçbir etkinliğe Almanların ilgi duymadığını gözlemler. Tüm binalar bayraklarla donatılır, kilise çanları her saat başı çalar, gençlik alayları caddeleri marşlar okuyarak dolaşır ancak Yakup Kadri tüm bunların insanların yüzlerinin asılmasına yol açtığını görür.

Bir gün bunun sebebinin Almanya'nın eski Prag elçisi olan arkadaşı Ernst Eisenlohr'a sorduğunda Eisenlohr gülümseyerek Almanların her zaman böyle olduğunu, taşkınlık sevmediğini söyler. Yakup Kadri meseleyi biraz daha üsteledikten sonra Eisenlohr'un söylediklerinden Almanların Fransa düştükten sonra barış talebinde bulunmasını bekledikleri İngiltere'nin hâlâ savaşımaya devam etmesinden dolayı hayal kırıklığı yaşadıkları anlamını çıkarır. Konuşmanın sonunda Eisenlohr rahatına düşkün İngilizleri psikolojik olarak yıpratarak savaşı kazanmayı planladıklarını belirtince Yakup Kadri İngilizlerin dayanma gücünü hafife aldıklarını ifade edip Almanya'nın bu süre boyunca yaşayacağı gıda sıkıntısına ne kadar dayanabileceğini sorgular. 1952'de Eisenlohr ve eşi İsviçre'de onları ziyaret ettiklerinde Eisenlohr'u daha da zayıflamış bulur ve o gün bu kadar açık sözlü biçimde bu sorgulamayı yaptığından dolayı pişmanlık duyar.

Türkiye'ye Dönüş

Türkiye'ye geri dönerken trenin penceresinden yol boyu bitmek tükenmeyen bilmeyen esirler görür. Çekoslovakya'dan geçerken yarı çıplak insanları taş kırarken, yük taşıırken ve toprak kazarken seyreder.

İstanbul'da herkes onu ve eşini fazla iyimser bulur. Zira hepsi İngiltere ve Fransa ile müttefik olmanın yol açtığı felaketlerden emindir. O yüzden Yakup Kadri İngiltere'nin kazanacağını ve savaşa Amerika'nın da gireceğini söylediğinde onu sadece Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Başbakan Refik Saydam ciddiye alır. Ancak zamanla dış siyaset tarafsızlığa doğru kayar ve basında bazı isimler İngiltere'nin dayanabileceği fikrini öne çıkardıkça Dışişleri Bakanlığı bundan rahatsız olur.

Franz von Papen

Franz von Papen Türkiye'yi Almanya safına çekmek için Hitler'den Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye dostluk mesajları taşır ve her türlü güvenceyi verir. Üstelik Türkiye'de yaşadığı süre boyunca kendi yaşayış tarzını Türklere benzettiği için Almanya Büyükelçiliği Ankara'daki diplomatik çevreler arasında en hoş zaman geçirilen mekânlardan birine dönüşür. Salonlarında sabahlara kadar dans edilir, içki içilip sohbet edilir, briç veya poker oynanır. Franz von Papen bazen Birinci Dünya Savaşı'nda yan yana savaşmış Türk ve Alman askerlerini bir araya getirerek onlara savaş anılarını anlattırıp duygusal bir atmosfer yaratır. Von Papen'in verdiği bu davetlerin popülerliği arttıkça sıkı protokol kurallarının takip edildiği İngiltere Büyükelçiliğine gitmek zorunda kalanlara üzülmür. Ancak Franz von Papen ile İngiliz büyükelçisi de çok iyi geçinir.

Franz von Papen Yakup Kadri'ye karşı biraz çekingen davransa da eşi Yakup Kadri'yle çok iyi anlaşır. Oğullarının savaştan yaralı olarak döndüğü günlerden birinde bir davette Yakup Kadri'yle karşılaşınca ona Moskova'nın düşmek üzere olduğunu söyler. Ancak Yakup Kadri'nin buna pek ihtimal vermediğini anlayınca komünist rejime karşı içerden bir ayaklanmanın mümkün olup olamayacağını sorar. Yakup Kadri bunun üzerine burjuvanın ve toprak sahibi köylülerin yok edildiğini, geriye yirmiyle kırk yaş arası komünizm dışında başka rejim tanımayan kimseler kaldığını, bunların da ayaklanma ihtimalinin bulunmadığını, Sovyetler'i içerden çökertmenin tek çaresinin ona bağlı milletleri kurtarma girişiminde bulunmak olduğunu, örneğin Kırım'ı ve Ukrayna'yı alıp bunun onları Moskova zulmünden kurtarmak için gerekli olduğunu iddia etmek olduğunu ama Almanya'nın bunu başarmak şöyle dursun, bu halklara eziyet bile ettiğini söyler. Bu konuşmadan sonra Madam von Papen eşinin yanına gider.

Biraz sonra Yakup Kadri'nin yanına bu sefer Franz von Papen'in kendisi gelir ve Almancaya çevrilen *Yaban* romanıyla ilgili bir sohbet açar. Zira *Yaban*'ın çevirmeni Yakup Kadri'den izinsiz *Sodom ve Gomore* adlı kitabını da çevirir ancak Yakup Kadri o günkü müttefikleri Fransa ve İngiltere işgali altındaki İstanbul'u anlattığı bu kitabının başka dilde yayımlanmasını istemez.

İlerleyen günlerde Almanya'daki Nazi şefleri Türkiye'ye ateş püskürmeye başlayınca Franz von Papen Almanya ve Türkiye arasında bir saldırmazlık anlaşması hazırlar ve bu atmosferi yumuşatmayı becerir. Sovyetler ve Almanya'nın arası bozulduğunda von Papen'e Türkiye'de başarısız bir suikast düzenlenir. Bu olaydan sonra von Papen daha da popülerleşir ve adeta bir halk kahramanına dönüşür.

Cenevre

Yakup Kadri on altı yaşındayken Tunalı Hilmi'nin *Cenevre'de Tahsil* adlı kitabını okuduktan sonra en büyük hayali Cenevre'de yaşamak olur. Rousseau kitaplarıyla daha da büyüyen bu isteğini yıllar sonra gerçekleştirdiğinde akciğer hastalığıyla boğuşan, yaşama şevkini yitirmiş yorgun bir adamdır. Fakat iyileştikten sonra adeta on altı yaşına geri döner ve Cenevre'yi hayallerindeki gibi büyüleyici bulur. Bugünlerden yirmi küsur yıl sonra Bern'e elçi olarak atandığında ilk olarak hiçbir zaman unutmadığı Cenevre'yi ziyaret eder.

Bern

Yakup Kadri Bern'i insanların işlerini hâleler etmez terk etmek için can attığı bir yer olsa da İsviçreliyi İsviçreli yapan tüm özelliklerin toplandığı merkez olarak görür. Emperyal dönemden geriye tek bir şato, kale veya anıtın kalmadığı bu şehirde Avrupa'nın en zengin aileleriyle esnaf ve köylü halk bir arada yaşar.

Yakup Kadri gençliğinde yalnız kozmopolit tarafını gördüğü bu ülkenin ruhunu ancak elçilik yaptığı sırada idrak edebildiğini ifade eder. Gençliğinde tanıştığı kimselerin sıkılgan ruh hâlini o zamanlar zenofobiye atfederken artık çekingenliklerine atfeder. Uç ayrı dilden, soydan ve farklı mezheplerden dört milyon insanın çekişmeden bir arada yaşayabildiği bu ülkenin adeta bir demokrasi okulu olduğunu, Bern'in de bunun en iyi temsili olduğunu düşünür.

Eduard von Steiger'in Evinde

Bakanlar ve milletvekilleri tıpkı birer memur gibi sabahın erken saatlerinde toplu taşıma kullanarak işe giderler. Hatta Yakup Kadri, kendi evine yakın oturan iki bakanla akşamları tramvayda birlikte yolculuk eder. Bu iki bakandan biri Bern'in en eski ailelerinden Eduard von Steiger'dir.

Eduard von Steiger bir akşam Fransız büyükelçisiyle Yakup Kadri'yi yemeğe davet eder. Yemeğin ardından kahve içmek üzere oldukları sırada kapı çalar, gelen postacıdır. Von Steiger postacının elini sıkarak onlarla birlikte likör içmeye davet eder. Yakup Kadri ve Fransız elçi birbirine bakabilir. Postacı teklifi teşekkürle geri çevirince rahatlarlar.

Gözlemler

Yakup Kadri, dünyanın hiçbir yerinde siyasetçilerin krize yol açmadan kendi rızalarıyla koltuklarını bırakmadıklarını belirterek İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde hükümetin adının iktidar olduğunu, İsviçreli siyasetçiler için demokrasinin, demagogların siyasi propagandalarında kullandığı boş bir kelime olmadığını ifade eder.

Çalışmanın her İsviçreli için yeme-içme gibi bir nitelik olduğunu, on dokuz, yirmi yaşına gelen herkesin, ailesi ne kadar varlıklı olursa olsun mutlaka iş bulup çalıştığını söyler. Hatta bir belediye başkanının kızının Türkiye ticaret müşavirinin çocuğuna bakıcılık yaptığını, başbakanın kızının da İngilizce öğrenmek için İngiltere’de bir evde hizmetli olarak çalıştığını ekler.

Ancak herkesi ortalamaya yaklaştırmayı şiar edinen demokratik İsviçre toplumunu en çok ürküten insanın gözlerinde bir deha kıvılcımı parlayan insan olduğunu, böyle insanların J. Rousseau gibi göç etmekten başka çareleri bulunmadığını ifade eder ve toplum tarafından kabullenilen bir yazar varsa bunun sebebinin yazarın sıradan insanların seviyesine inmeyi başarması olduğunu belirtir. O nedenle İsviçre’deki sanatçılar lâıyk oldukları değeri sadece Almanya ve Fransa gibi anadillerinin ülkelerinde görebilirler.

Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı İsviçre’si

Yakup Kadri İsviçre’ye ilk gelişinde hastalığı nedeniyle sanatoryumda kalırken Birinci Dünya Savaşı nedeniyle herhangi bir kıtlık yaşanmadığına şahitlik eder ancak bu sefer, yani İkinci Dünya Savaşı sırasında her şey devlet tarafından kontrol altına alınmıştır. Köylünün hayvanları ve hayvansal üretimine el konur. İsviçreli bu düzenlemelere altı yıl boyunca itiraz etmeden uyum sağlar.

Birinci Dünya Savaşı’ndaki İsviçre ile İkinci Dünya Savaşı’ndaki İsviçre arasındaki farklardan biri de Alman kökenli İsviçrelilerin öncekinden farklı olarak Alman düşmanlığı yaparken Fransız kökenli İsviçrelilerin Fransa destekçiliği yapmamalarıdır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında kaldığı sanatoryumdaki Alman taraftarlığı o kadar yoğundur ki Alman şarkıcılar Alman yetimleri ve dulları hayırına burada konserler verir. Hastalar arasında Almanlara gönderilmek üzere para toplanır. Ancak Almanları sevmeyenler Almanlar hakkında her şeyi söyleme özgürlüğüne sahiptir. Örneğin, Yakup Kadri’nin sanatoryumda tanıştığı Belçikalı bir genç Yakup Kadri’nin Almanya’nın müttefiki olan bir ülkeden geldiğini unutarak ona daima Almanlardan ne kadar nefret ettiğini, kız kardeşini Alman bir askerın kaçırdığını ve iyileşir iyileşmez o askeri bulup öldüreceğini anlatır. Fakat Fransız İsviçre’sinde Fransa aleyhine konuşmak Alman ajanlığıyla ilişkilendirildiğinden mümkün değildir. Ayrıca Türkler burada daima hakarete uğrar. Gazetelerde Türkler için *sous-Boche* yani Alman’dan aşağı veya maymun ifadeleri kullanılır. Her fırsatta da “Ermeni katili” olmakla suçlanırlar.

Bugünlerde Yakup Kadri kitaplarda insan haklarını savunan Avrupalıların iyilik ve güzellik namına ne varsa sadece kendilerine mal ettiklerine kanaat getirerek kitaplar tarafından kandırıldığını hisseder. Bunun sonucunda sert bir milliyetçiliğe sığınır.

Fakat İkinci Dünya Savaşı sırasında Orta Avrupa ve Hollanda’da olanlar onu Avrupa’nın kendi memleketi kadar savunulmaya değer olduğuna ikna eder. Ona göre, medeniyetin son kalesi olarak ayakta kalan ülke İsviçre’dir zira Alman kökenli İsviçreliyle Fransız kökenli İsviçreli her türlü ayrımı bir kenarda bırakıp artık sadece ülkelerinin bağımsızlığı için çabalar.

Yakup Kadri bunun bir sebebinin Alman kökenli İsviçrelilerin kendilerini Hitler’in ırkçı ve yayılmacı Almanya’sına karşı korumaya çalışması olduğunu düşünür. Hatta aynı nedenden dolayı Alman kökenli İsviçreli Fransız kökenli İsviçrelilerden daha çok Alman düşmanlığı yaparlar.

Türkiye ve İsviçre

Tarafsızlık politikası sayesinde Türkiye’nin İsviçreli nazarındaki itibarı yüksektir. Ancak iş ve ticaret alanındaki itibarı siyasi itibarından düşüktür. Zira savaştan bir yıl önce ihraç edilen buğday İsviçre’deki değirmenlerin öğütme makinelerini aşındırması, fındık çuvallarının içinden ağır çekmesi için konan başka cisimler çıkmıştır. Bu olayların üstüne, Türkiye’de yürürlüğe giren Varlık Vergisi yüzünden baskı gören Türkiye’deki İsviçreli firmalar nedeniyle İsviçre Dışişleri Bakanlığı çalışanları birdenbire Türkiye Elçiliği çalışanlarına soğuk davranmaya başlar. Yakup Kadri bir gün elçiliğe gittiğinde kendisine İsviçre bankalarının bu vergi yüzünden zor duruma düşen İsviçreli firmalara yüksek miktarda kredi vermek zorunda kaldığı söylenir. Kısa süre sonra da Türklerin İsviçre’ye seyahati ve ikameti yasaklanır. Fakat bu karar kısa sürede iptal edilir.

İngiliz Subayı

Almanya ve İtalya'yı bombalayan İngiliz uçakları bazen yanlışlıkla İsviçre'yi de bombalar. Yakup Kadri ve eşi bu haberleri gazetelerden merakla takip eder. Bir gün pilotlardan biriyle tanışınca şaşırırlar. Zira tanıştıkları kişi albay rütbesine kadar çıkarılmış olmasına rağmen tavırları lise çocukları andıran silik ve sıkılgan bir İngiliz'dir. Klasik müziğe düşkün olduğu için her uçuşunda yanına Beethoven ve Wagner plaklarıyla pikabını aldığını, Almanya'yı onları dinlerken bombaladığını söyleyince ona dinlediği bu iki Alman'ın ülkesini bombalarken hiç vicdan azabı duyup duymadığını sorarlar. Ancak pilot, görevinin bazı düğmelere basmaktan ibaret olduğu, o yüzden vicdan azabı duymasını gerektirecek bir durum olmadığı cevabını verir.

Esirler

Müttefik devletlerin kaçak esir askerleri İsviçre'de kaldıkları sırada adeta tatil yaparlar. Zira İsviçre hükümeti bu askerleri yazın göl kenarlarındaki kışın da dağlardaki otellere yerleştirir. Yakup Kadri, İngiliz askerlere ödenen harçlık Amerikalı ve Kanadalılardankinden az olduğu için aralarında çekememezlik olduğunu söyler.

Bu esir askerlerin arasına kaçak Rus askerler de dahil olur. Rusların aralarındaki Türk soyundan olan askerler Müslüman oldukları için Moskova yerine Türkiye veya Mısır'a gönderilmeyi isteyince İsviçreli Rusya'da bir Türk azınlığı olmasına şaşırırlar. Yakup Kadri, Birleşmiş Milletler Enternasyonal Mülteciler Teşkilâtı ile Türkiye arasında anlaşma imzalayarak bu askerlerin Türkiye'ye yerleşmesine yardımcı olur. Fakat anlaşmada bu kişilerin Türkiye'ye geldiklerinde kendilerine kalacak yer ve iş sağlanması maddesi şart koşulmasına rağmen hepsi kalacak yer ve iş bulma konusunda büyük zorluk çeker.

Bir süre sonra İtalya'dan gelen kaçak esir askerlerin arasına siviller de karışmaya başlar. İsviçre hükümeti yaşlılara ve çocuklara bir dereceye kadar göz yumsa da politik sığınmacılara ve faşist olduğu tespit edilenlere ülkeye giriş izni vermez. Yine de kısa sürede İtalyanlar gündelik hayatta görünür başlar.

Savaş Sonrası

Yakup Kadri savaş bittikten sonra Avrupa'nın Rus komünizmiyle Amerikan kapitalizmi arasında sıkışıp kaldığını belirtir. Amerikan askerlerinin yardımını hazmedemeyen General de Gaulle Rusya'yla anlaşma yapar, Churchill de her fırsatta Kızıl Ordu'yu yüceltir.

Bir gün, Yunanistan Elçiliğinde verilen bir davette ev sahibi elçi, Hollanda elçisi ve İsviçre dışişleri bakanıyla sohbet ederken İsviçreli bakan Nazi belasından kurtulan Avrupa'nın komünizm tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu ima edince Hollandalı elçi aniden Rusları savunmaya geçer. Yakup Kadri, bu anısını paylaştıktan sonra Hollanda'nın o vakte kadar 28 yıldır Rusya'yla tüm diplomatik ilişkilerini kesmiş bir ülke olduğunu hatırlatarak İngiltere ve Fransa'nın Rusya konusundaki iyimserliğinin çok daha fazla olduğuna işaret eder.

Hâl böyleyken İsviçre de Rusya'yla yeniden diplomatik ilişki kurmaya başlar. Ancak Kremlin sözcüleri İsviçre hükümetinde bazı faşistlerin olduğunu iddia eder. Bu iddia ciddiye alınır ve dışişleri bakanı faşist olmakla itham edilir. Ticari getiri hesap edilerek dışişleri bakanı feda edildikten sonra Rusya'dan kalabalık bir elçilik heyeti gelir ancak iki ülke arasında beklenen ticari alışveriş gerçekleşmez.

Bir süre sonra çekingen Rus diplomatlarına dışarıya daha da kapalı olan Kızıl Çin diplomatları da katılır. Üstelik Rus heyetinin aksine Çin Elçiliğinde sadece asker kökenli adamlar görevlendirilir.

Rusların Karizması

Rus diplomatlar her ne kadar sosyal ortamlarda çekingen davransalar da Bern'deki Birleşmiş Milletler toplantılarında en çok onların sesleri çıkar. Konu ne olursa olsun saldırıya geçen Ruslar, savunmada kalan Anglo-Saksonlarla müttefikleri olur. Yakup Kadri, Batılı güçlerin o sırada arkalarını yaslayabilecekleri Kızıl Ordu gibi karizmatik bir güçleri bulunmadığını belirterek birçok politikacı ve diplomata göre Avrupa ve dünyayı ikiye bölen şeyin Marshall Planı'nı olduğunu ifade eder.

Fakat yine de Moskova'nın karizmasının büyük oranda baskın olduğunun altını çizer. Buna sebep olarak da Amerikan askerlerinin savaş sonrasındaki bazı uygunsuz davranışlarını, sefalet içindeki Avrupa'nın Amerika'nın zenginleşmesine duyduğu kıskançlığı ve Amerikalı siyasetçilerin dış politikada işlediği hataları gösterir.

John Carter Vincent

Yakup Kadri Çin yönetiminin milliyetçilerden komünistlere geçişini engellememeyi Amerikan dış politikasındaki en büyük hatalardan biri olarak işaretler. Milliyetçi Çan Kay Şek ordusunun komünist Mao Zedong'a tesliminde rol oynayan diplomatlardan John Carter Vincent Bern'e elçi olarak atanınca ona bunun sebebinin sorduğunda Vincent ona milliyetçilere verdikleri dolarların askerler tarafından esrara harcandığını, dağıttıkları silahların da el altından komünistlere satıldığını söyleyip doğru olanı yaptıkları cevabını verir. Bunun üzerine Yakup Kadri daha çok tedbir almaları gerektiğini vurgulayınca Vincent, Amerika'nın prensip gereği başka ülkelerin işlerine karışmadığını belirtir.

Tahran

Yakup Kadri ve eşi 1949 yılının eylül ayı sonlarına doğru İstanbul'u yapmurlu bir günde terk edip Tahran'a geldiklerinde kavurucu bir sıcakla karşılaşır. Ancak onları sarsan daha büyük bir sorun vardır; elçilik binası akan tavanları, dökülen sıvaları, açılıp kapanmayan pencereleri, kirliliği ve bakımsız eşyalarıyla harabeden farksızdır. Üstünde oturulacak ve yatacak temiz bir koltukla yatak bile bulamazlar. Her yer köpek pisliğiyle doludur. Her köşeden hamam böcekleri fırlar. Yakup Kadri'nin eşi böcekleri gördüğünde bayılacak gibi olunca uşaklar fareler dururken böceklerden korkmayı gülünç bularak aşçının deterjan olmadığı için bulaşıkları toprakla ovalamak zorunda kaldığını söyler. Elçiliğin bahçe duvarı yıkık dökük olduğu için orası da otlayan hayvanlar tarafından talan edilmiştir.

Yakup Kadri, elçilik binası SSCB Elçiliği ile İran'ın yabancı misafirlerini ağırladığı bir yazlık köşke komşu olduğu için bu hâli içler acısı bulur. Eşiyle birlikte aylarca şantiyeye dönen bu binada bir odada bir bu odada yatarak, mutfak çalışmadığı için peynir ekme yiyerek veya lokanta lokanta gezerek yaşar. Evde ütü yapmak imkânsız olduğu için davetlere giderken giyeceği kıyafetleri terzilere ütültirir ancak her seferinde kıyafetleri kir içinde geri döner. Bu kiri dakikalarca fırçayla temizledikten sonra davetlere yorgun argın gitmek zorunda kalır.

Şah ile

Göreve başlarken Muhammed Rıza Pehlevi ile tanıştığında şah o zamana kadar diğer diplomatlara yapmadığı bir şey yaparak onu yazı odasına davet eder ve İran ile Türkiye arasındaki dostluk ilişkisinin babası Rıza Pehlevi ve Mustafa Kemal Atatürk devrindeki kadar iyi olmasını temenni ettiğini ifade eder.

Yakup Kadri, bir saat süren bu özel toplantıdan çıkarken İran Dışişleri Bakanı Ali Asgar Hikmet'e kendisini memleketinde gibi hissettiğini ve iki kardeş gibi çalışacaklarından emin olduğunu söyler.

İran'ın Hâli

Yakup Kadri, İran'a yerleştiği günlerde Rıza Pehlevi'nin laiklik prensiplerinin yavaş yavaş ortadan kalkmakta olduğunu görür. Ahunt denilen dini hocalar saklandıkları yerden dışarı çıkmıştır. Kadınlar çarşaf giymeden arka sokaklarda dolaşamaz. Yasaklanan Muharrem ayı ayinleri eskisinden daha büyük bir coşkuyla düzenlenir. Bir genci Şah Muhammed Rıza Pehlevi'yi vurması için azmettirdiğinden dolayı sürgüne gönderilen Seyyid Ebu'l-Kasım Kaşani geri gelir.

Fakat bu başarısız suikast unutulacak cinsten bir olay değildir. Bir tören esnasında şaha foto muhabir olarak yaklaşan suikastçi genç, tabancasını ateşler ancak şah, çevikliği sayesinde hayatta kalmayı başarır. Fakat Yakup Kadri'nin gelişinden birkaç ay sonra İslam Fedaileri tarafından dini bir törende vurulan Başbakan Abdolhossein Hazhir hayatını kaybeder.

Yakup Kadri, din hocalarının maddi ve manevi imtiyazlarını yok eden, ülkeye geniş caddeler ve meydanlarla üniversiteler ve demiryolları inşa ettiren, çalışanları yakından gözlemek için şantiyeden şantiyeye gezen Rıza Pehlevi'ye yönelik kini onun insanların rahatını bozmasına atfeder. Cennet rüyası görenleri uykularından uyandırıp rahatlarını bozduğunu söyler.

Dr. Musaddık

Yakup Kadri, İranlılar için bir insanı mübarek kılan şeyin mazlumluk olduğunu belirterek Dr. Musaddık'ın sokak toplantılarında ve meclis oturumlarında kullandığı ifadelerle ve seslerle halk nezdinde kendini mazlum konumuna yerleştirmeyi başardığını ve böylece iki yıl hükümetin başında kalarak istediğini yapabildiğini söyler.

Ancak gülünç ve delice görünen tüm tavırlarına rağmen ülkesinin bir yarı-sömürgeye dönüşmesini engeller. Anglo-Iranian Oil Company karşısında verdiği mücadeleyle İran'ın petrol kuyularını millileştirir. Fakat devamında petrol firmalarının iş birliğiyle hiçbir teknik destek alamaz ve petrolü ihraç edemez. Yakup Kadri, petrol firmalarının devletler üstü bir iktidar alanına sahip olduğunu belirtir. Buna göre, bu firmalar geri kalmış ülkeleri sömürür ve bu ülkelerin her daim sömürü koşullarında kalmalarını ister. Bu nedenle, İran petrol kaynaklarının millileşmesi bir gün aynı şeyin kendi başlarına da gelmesinden korktukları için Hollandalı ve Amerikalı petrol firmalarını rahatsız eder.

Petrol üzerindeki bu anlaşmazlık maliye bakanı ile Anglo-Iranian Oil Company temsilcisi arasında yapılacak bir anlaşmayla halledilmek istenir. Ancak konu ne zaman mecliste buna gelse Dr. Musaddık ağlayıp sızlayarak tepki verir ve vekiller bir anda saf değiştirir. Bu saf değiştirmenin bir sebebi de anlaşmaya karşı sokaklarda yapılan protestolardır.

Üst Tabaka

İran'da ülkenin siyasi ve ekonomik kaderine hâkim olan iki bin aileden bahsedilir. Bu aileler geniş toprak sahipleridir ve feodal anlayışla yaşarlar. Güçleri sahip oldukları toprakların genişliğiyle değil, bu topraklarda yaşayan insanların sayısı ile ölçülür. Birçok eski kurumu yıkmaya yeltenen Rıza Pehlevi bu derebeylik sistemine dokunmamıştır.

Devlet adamları ve görgülü kişiler bu ailelerde yetişir. Avrupa ve Amerika'da öğrenim görüp İranlı kimliklerini yitirmeden ülkelerine geri döner ve hayatlarına gerekirse bir köy ağası olarak devam ederler.

Yakup Kadri binlerce yıllık bir medeniyete yaslanan İranlıların milli olduklarını ama milliyetçi olmadıklarını vurgular. İranlı aydın bir kadınla yaptığı bir sohbette kadın ona Arap ordularının onları zorla Müslüman yaptıklarını ama İranlıların eski Zerdüşt âdetlerini hâlâ sürdürdüklerini söyler.

Müslüman Diplomatlar

Yakup Kadri bir gün Afgan Büyükelçiliğinde sadece Müslüman diplomatların bulunduğu bir öğle yemeğine davet edilir. O gün her ay bir veya iki defa toplanıp birlikte yemek yeme kararı alınır ama bu karar hiçbir zaman gerçekleşmez. Bir daha bir araya gelmezler.

Daha sonra Pakistan Büyükelçisi Gazanfer Han Müslümanlar arasında birlik inşa edilmesi gerektiğinde ısrar edince Yakup Kadri ona, Pakistan'ın düşmanının Hindistan, Arapların da İsrail olduğunu, Türkiye'nin daha başka bir yol izlediğini söyleyerek bir dayanışma paktı kurulacak olsa bunun kime yarayacağını sorar.

Haj Ali Razmara

Yakup Kadri Kore Savaşı sırasında İran basınında Türkleri aşağılayan yazılar ve karikatürler yayımlanınca daha fazla dayanamayıp Dışişleri Bakanlığına İran başbakanına görevini daha fazla sürdüremeyeceğini bildirmek istediğini iletir. Bakanlık buna olumsuz yanıt verir. Fakat o yine de Razmara'dan randevu alıp ziyaretine gider ve gazetelerdeki karikatürleri gösterip bu şartlar altında görevine devam etmesinin zor olduğunu belirtir. Razmara bu durumu hâledeceğini söyleyerek onun bıraktığı gazeteleri meclise götürür. Yazılanları milletvekillerine gösterir ve bazı gazeteleri toplattırıp bazılarını da kapattırır.

Bir gün Yakup Kadri'ye Amerika'nın iç karışıklığı olan bir ülkeye yardım etmek istemeyeceğini, İngiltere'nin de tam tersi, iç karışıklığı olan bir ülkeyi bölmek için sorumsuz insanlarla el altından anlaşmayı sevdiğini, Rusların da her ülkeyi içeriden yıkmayı tercih ettiğini söyler. Yakup Kadri insanlar ona güvenirse de Razmara'nın ülkesini huzura kavuşturmak için elinden geleni yaptığını kaydeder ve diplomatlar arasında onun ölümüne en çok üzülenin kendisi olduğunu ifade eder.

Hüseyin Âlâ

Yakup Kadri radyodan dinlediği Birleşmiş Milletler toplantılarında sesine ve İngilizcesine hayranlık duyduğu Hüseyin Âlâ ile tanıştığında onu Batılılaşırken kendi değerlerini yitirmeyen Osmanlı devlet adamlarına benzetir.

Orta Elçilik

Yakup Kadri Tahran'dan ayrıldıktan sonra tekrar Bern'de üç yıl daha elçilik görevinde bulunur. Fakat Tahran'da büyükelçi olarak bulunduktan sonra Bern'e rütbesi düşürülerek orta elçi olarak gönderilir. Bu durum Ankara'daki diplomatik çevrelerin dikkatinden kaçmadığı için Dışişleri Bakanlığı Yakup Kadri'nin bunu kendi isteğiyle gerçekleştirdiğine dair bir açıklama yapmak zorunda kalır.

İşin özü şudur, Yakup Kadri sağlığı Tahran'da bozulduğu için başka bir yere gönderilmeyi talep eder. Bern'e tarihsel olarak Fransa'dan başka hiçbir ülke büyükelçi gönderemediği için özellikle Bern'le ilgili bir talepte bulunmaz. Ayrıca bir yerde başka bir elçi görevini tamamlamadan tekrar görev yapma imkânı olmadığını da bilir. Yine de İsviçre hükümeti Dışişleri Bakanlığının Yakup Kadri için yaptığı başvuruyu kabul ederek ona bir imtiyaz tanır. Fakat büyükelçi olarak gelemeyeceğini de bildirmekten geri durmaz. Yakup Kadri rütbesinin düşürülmesini kabul etmez ama İsviçre dışişleri bakanının onun tekrar Bern'e gelişi hakkındaki memnuniyet dolu ifadelerini öğrenince inat etmez. Bern'e orta elçi olarak tekrar gider.

Ancak rütbesiyle ilgili kompleksler yaşamaktan da kurtulamaz. Öncelikle durumu, davetlerde bir protokol krizine yol açar. Kendisine büyükelçi mi yoksa orta elçi olarak mı muamele edileceği konusunda kafa karışıklığı yaşanır. Diplomatik çevreler büyükelçilikten orta elçiliğe düşürülmesinin altında başka sebepler arar. Sonunda İsviçre Dışişleri Bakanlığı Bern'e büyükelçi atamak veya orta elçilerini büyükelçilik rütbesine yükseltmek isteyen devletlerin başvurularını değerlendirmeye karar verir. Ancak bu sefer de konunun çıkış sebebi kendisi olmasına rağmen İtalya, Amerika, Kanada, İngiltere, Belçika ve Hindistan, İsviçre elçileri bu karardan hemen faydalanırken kendisi Ankara'ya yazdığı mektuplara bir türlü karşılık alamadığı için aylarca beklemek zorunda kalır.

Bu bekleme sırasında çevresindeki insanların bu durumu bir tür cezalandırma olarak yorumlayışı sinirlerini bozar. Fakat yine de onu asıl üzen şeyin birçok ülkenin büyükelçiliği bulunurken Türkiye Cumhuriyeti'nden kimsenin birinci sınıf temsilci statüsünde yer almayışı olduğunu not eder. Mesleki hayatı boyunca kişisel gururunu milli gururunun ardında tutmak için elinden geleni yaptığını belirtir ve anılarını Zoraki Diplomat başlığı altında kaleme almasını da bununla açıklar. Emekli diplomatların kendilerini överek anlattıkları anıların okuyuculara fenalık geçirttiğini, kendisininse kendisini Molière'in *Zoraki Tabip*'ine benzettiğini ve alaya aldığı ifade eder.

Temalar

Uyum Yakup Kadri elçilik görevine kendi arzusu dışında getirilir ama yirmi yıl boyunca bu görevin hakkını vermek için elinden geleni yapar. İlk görev yeri Tiran'daki halkın hâlâ Osmanlı İmparatorluğu'na bağlıymışçasına ona ilettikleri talepleri bir elçiden ziyade valiymişçasına ele alması gerektiğini anlayarak ona göre inisiyatif alır. Bu sayede Kral Zog'un haksız yere cezalandırdığı insanların hayatını kurtarır. Saldırı altındaki Lahey'de görev yaptığı sırada Türkiye hükümetinden bir yönlendirme almadan hiçbir yere hareket etmez. Patlayan bombalara rağmen eşiyile birlikte orada kalmaya devam eder. Tahran'a atandığında elçilik binasını aylar süren çalışmayla bir harabeden saygın bir kuruma dönüştürür. Bu çalışmanın gündelik hayatında yarattığı sıkıntıları ve yorgunluğu kendini takdim ettiği hiçbir diplomatik ortama yansıtmamayı başarır. Daha sonra rütbesi düşürülüp Bern'e orta elçi olarak atandığında bunun yarattığı tüm sıkıntıları göğüslemeyi becerir. Diplomat olmamasına rağmen yirmi yıllık diplomatlık kariyerinde, bulunduğu her görevin gereklerini yerine getirmek için bir yazar olarak uyum sağlayamayacağı birçok şeye milli bir bilinçle uyum sağlar.

Hayal Kırıklığı Yakup Kadri'nin diplomatlara dair fikirlerini Metternich ve Talleyrand gibi örnekler şekillendirse de kendisi diplomat olduktan sonra büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Örneğin, Prag'da görev yaptığı sırada bir yandan Hitler'in nelere cesaret edebileceği tartışılırken bir yandan da her şeyin devletler arası anlaşmalarla hâllolunabileceğine inanılır. Milletler Cemiyeti İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında yaptığı toplantılarda geleceğe dair öngörülerde bulunmaktan aciz kalır. Yakup Kadri diplomatlık kariyeri boyunca bu tür şeylerle karşılaştıkça diplomasi dünyasının gelişen ve değişen dünyaya ayak uyduramamış, arkaik bir yapı olduğuna ikna olur. Fakat kendi fikirlerini bile beyan etmeye çekinen diplomatların dünyasında Büyükelçi Franz von Papen gibi sıradışı örneklerle tanışır ve kendi fikirlerini onunla olmasa da eşiyile rahatça paylaşmaktan çekinmez.

Çok Katmanlılık Yakup Kadri gittiği ülkelerde bir diplomattan ziyade bir yazar olarak gözlemlerde bulunur ve dolayısıyla yaptığı yorumlar gündelik hayatın çok katmanlılığını es geçmez. Örneğin, bir demokrasi okulu olarak gördüğü İsviçre'nin, tüm vatandaşlarını bir ortalamaya yaklaştırmaya meyilli olduğu için dahilerine sahip çıkamadığını, sanatçı da olsa sivri kişiliklere tahammül edemediğini belirtir. Bambaşka bir kültür olan İran'da ise bir kişinin sivrilmesinin en kabul

gören yolunun mazlumluk veya mağdurluk performansı olduğunu gözlemler. Dr. Musaddık'ın İran petrollerini millileştirebilme başarısının kaynağını da dışarıdan birçok insana delice görünen ama İran'daki birçok insanı mazlum bir insanla empati kurmaya davet eden bedensel performansında bulur. Bu gözlemler Yakup Kadri'nin diplomattan ziyade yazar kimliğine aittir.

Bibliyografya

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Zoraki Diplomat*. Bilgi Yayınevi: İstanbul, 1967. [1955]